

Krzysztof R. PROKOP
Polska Akademia Nauk

SUKCESJA ŚWIĘCEŃ BISKUPICH PASTERZY KOŚCIOŁA KRAKOWSKIEGO W XVIII STULECIU

W poprzednim tomie „Analecta Cracoviensia” omówiona została problematyka sukcesji święceń biskupich pasterzy Kościoła krakowskiego z XIX i XX stulecia¹. Obecnie, zgodnie z zawartą w tamtym artykule zapowiedzią, podjętą wówczas tematykę zamierzamy kontynuować w odniesieniu do wcześniejszego okresu, za przedmiot analizy obierając sakry ordynariuszy i sufraganów krakowskich z wieku XVIII, zamykającego przedrozbiorowe dzieje tytułowej diecezji. Pomiędzy rokiem 1700 a 1800 rządy pasterskie w biskupstwie, którego stolicą był Kraków, sprawowało kolejno ośmiu hierarchów, mianowicie: Stanisław Kazimierz Dąbski (1700), Jerzy Albrecht Denhoff (1701–1702), Kazimierz Łubieński (1710–1719), Konstanty Felicjan Szaniawski (1720–1732), Jan Aleksander Lipski (1732–1746), Andrzej Stanisław Załuski (1746–1758), Kajetan Ignacy Sołtyk (1759–1788) i Feliks Paweł Turski (1790–1800), przy czym przedostatni spośród wyliczonych tu biskupów doczekał się w roku 1775 koadiutora

* W przypisach zastosowano następujące skróty archiwalne i bibliograficzne:

- AAPzn – Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu
ADPelp – Archiwum Diecezjalne w Pelplinie
AJG – Archiwum Jasnej Góry
AKapMK – Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie
AKMK – Archiwum Kurii Metropolitalnej Krakowskiej
ASV – Archivio Segreto Vaticano
HC – *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, cura R. Ritzler & P. Sefrin, vol. 5–6, Patavii 1952–1958.
PSB – *Polski słownik biograficzny*

¹ K. R. Prokop, *Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła krakowskiego w latach 1804–2005*, „Analecta Cracoviensia” 37:2005, s. 413–448 (w schemacie 1. na s. 445 widnieje w tym tekście błędne wskazanie na Ludwika Łętowskiego, miast na Wacława Żylińskiego, jako konsekratego Antoniego Fijałkowskiego).

w osobie kierującego wówczas Kościołem plockim Michała Jerzego Poniatowskiego. Ów też uzyskał po siedmiu latach nominację na administratora apostolskiego (1782), przy czym w dziejach XVIII-wiecznej diecezji krakowskiej nie on pierwszy pełnił taką funkcję, jako że w okresie internowania w Rosji biskupa K. I. Sołtyka sprawami biskupstwa zawiadywali w tym właśnie charakterze Franciszek Potkański (Podkański) i Józef Olechowski (1767–1773). Obaj oni należą również do pocztu czynnych w XVIII wieku w Kościele krakowskim sufraganów, których szereg przedstawia się następująco: Kazimierz Łubieński (1701–1705), Michał Szembek (1706–1726), Michał Ignacy Kunicki (1726–1751), Franciszek Potkański (1753–1786) i Józef Olechowski (1786–1806). W drugiej połowie omawianego stulecia doszło do erygowania nadto dwóch sufraganii okręgowych w granicach interesującego nas biskupstwa, mianowicie lubelskiej (1767) i – w dwie dekady później – sandomierskiej (1787). Pierwszą z nich objął Jan Kanty Lenczowski (1767–1790/1807), a drugą Wojciech Józef Radoszewski (1787–1796), lecz ani jeden, ani też drugi nie miał następców (u schyłku roku 1805 erygowana została osobna diecezja lubelska, co jednak wprowadzono w życie dopiero w dwa lata później, a w roku 1818 powstało z kolei biskupstwo sandomierskie). Grono hierarchów, których należy uwzględnić w obecnej analizie, obejmuje zatem łącznie piętnaście osób. Trudno jednak pominąć tu milczeniem fakt, że również wszyscy wikariusze kapitulni, którym przyszło sprawować tymczasowy zarząd sprawami Kościoła krakowskiego we wskazanym okresie, prędzej czy później również dostąpili godności biskupiej (oczywiście nie z racji tej akurat funkcji). Było ich zresztą jedynie czterech, mianowicie: Kazimierz Łubieński (1700–1701, 1702–1710) i Franciszek Potkański (1759), których nazwiska już wcześniej padły, oraz Stanisław Józef Hozjusz (1719–1720) i Michał Wodzicki (1732–1733, 1746–1747). Również ich – dla kompletności wywodów – nie pominiemy przy omawianiu sukcesji święceń biskupich pasterzy diecezji krakowskiej w XVIII wieku.

Odmienne, aniżeli miało to miejsce w przypadku wspomnianego na początku artykułu o XIX- i XX-wiecznych konsekracjach, w obecnym opracowaniu nie zostaną już powtórnie zaprezentowane ogólniejszej natury zagadnienia, stanowiące teoretyczny „fundament” dla właściwej analizy. Czytelnik, dla którego tematyka sukcesji apostolskiej stanowi pewne *novum*, winien więc przed lekturą poniższego tekstu sięgnąć do sygnalizowanej publikacji z poprzedniego tomu „*Analecta Cracoviensia*”, gdzie znajdzie też wskazania odnoszące się do polskiej i obcojęzycznej literatury przedmiotu²

* * *

² Już po ukazaniu się drukiem tamtego artykułu opublikowane zostały nadto następujące opracowania dotyczące problematyki sakr i sukcesji święceń biskupich członków episkopatu ka-

W dziejach diecezji krakowskiej przełom XVII i XVIII wieku stał pod znakiem dwóch nadzwyczaj krótkich pontyfikatów. Po bez mała dwudziestoletnim pasterzowaniu Jana Małachowskiego, zmarłego 20 sierpnia 1699 roku, stolicę św. Stanisława obejmowali kolejno dwaj będący jeszcze w sile wieku biskupi, z których wszakże ani pierwszy, ani drugi nie rządził pełnego roku. Mowa o Stanisławie Kazimierzu Dąbskim, prekonizowanym 30 marca 1700 roku i zmarłym 28 listopada tr. podczas przygotowań do uroczystości ingresowych, oraz Jerzym Albrechcie Denhoffie, który prowizję papieską uzyskał 9 maja 1701 roku i – odmiennie, aniżeli poprzednik – zdążył jeszcze odbyć 9 października tr. ingres do katedry na Wawelu, tym niemniej zaledwie pięć miesięcy później i jego życie dobiegło kresu (16 marca 1702)³ Zarówno S. K. Dąbski, jak i J. A. Denhoff, w momencie swego przybycia do Krakowa byli już od wielu lat członkami katolickiego episkopatu Rzeczypospolitej Obojga Narodów, przy czym pierwszy znalazł się w tym gronie jeszcze w roku 1673, natomiast drugi w roku 1686. Mianowicie przed objęciem rządów pasterskich w Kościele krakowskim Dąbski przeszedł przez stolice biskupie w Krasnymstawie (diecezja chełmska),

tolickiego z ziem polskich: K. R. P r o k o p, *Sukcesja apostolska polskich biskupów franciszkańskich z trzech ostatnich stuleci (XVIII–XX w.)*, „Studia Franciszkańskie” 16:2006, s. 245–267; tenże, *Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła katowickiego (1925/1926–2005/2006)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 39:2006 z. 2, s. 392–412; tenże, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji płockiej w XVIII wieku*, „Studia Płockie” 34:2006, s. 15–54; tenże, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła wileńskiego z drugiej oraz trzeciej tercji XVIII stulecia*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 5:2006, s. 211–245; tenże, *Sakry ordynariuszy i sufraganów poznańskich w XVIII stuleciu*, „Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski” 2:2006, s. 119–150. Zob. także: „L’Osservatore Romano” (wydanie polskie) 27:2006 nr 9–10 (286), s. 43–44 (rozważanie papieża Benedykta XVI: *Sukcesja apostolska*, podczas audiencji generalnej w dniu 10 V 2006).

³ W odniesieniu do S. K. Dąbskiego w większości opracowań podawany jest – jako data śmierci – dzień 15 XII 1700 roku (zob. niżej literaturę zestawioną w przypisie 5), wszakże wedle wiarogodnego świadectwa akt kapituły katedralnej na Wawelu jego zgon nastąpił w rzeczywistości bez mała trzy tygodnie wcześniej (AKapMK, AAct 18: Acta actorum capituli cathedralis Cracoviensis ab anno 1695 ad annum 1704, k. 226v). Pośrednio przemawia za tym również fakt odbycia się pogrzebu owego pasterza diecezji krakowskiej już 16 XII 1700 roku, co w przypadku datowania zgonu na dzień poprzedni byłoby zgoła niemożliwe (AJG, rkp. 535: Actorum Provinciae Polonae tomus V a felici in capitulo provinciali electivo sub praesidentia Reverendissimi in Christo Patris P. Augustini Benkovich, Fratrum Eremitarum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae prioris generalis, Admodum Reverendi in Christo Patris P. Nicolai Constantini Jaroszowski, per utramque Poloniam et Silesiam prioris provincialis reelectione, die XI mensis Maii anno Domini MDCLXXVII [1677–1703], s. 780: „In ecclesia Sanctorum Petri et Pauli Apostolorum, apud Patres Societatis Jesu, ibidem Cracoviae die 16. Decembris [1700] sepultus”). Także: AJG, rkp. 535, s. 825–826 (o zgonie J. A. Denhoffa i jego pochowaniu w mauzoleum rodowym na Jasnej Górze); K. R. P r o k o p, *Wypisy źródłowe do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodowej doby zaborów (XVI–XIX w.)*, cz. 1, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 82:2004, s. 201 (nr 4).

Łucku, Płocku i Włocławku, natomiast Denhoff – odpowiednio – w Kamieńcu Podolskim i Przemyślu (w tamtych czasach wielokrotne translacje z jednego biskupstwa rezydencjalnego na drugie były czymś najzupełniej normalnym).

Co się tyczy stanowiącej obecnie zasadniczy przedmiot naszego zainteresowania kwestii czasu, miejsca i okoliczności święceń biskupich, to w przypadku Stanisława Kazimierza Dąbskiego dysponujemy w miarę kompletnymi danymi, zaczerpniętymi z akt procesów informacyjnych, poprzedzających jego przenosiny na kolejne stolice biskupie. Z zeznań duchownych powołanych na świadków w tychże procesach, a konkretnie Marcina Protwica (Protwicza), doktora teologii i kanonika włocławskiego, Marcina Bogackiego, archidiakona kruszwickiego i kanonika kolegiaty św. Michała w Płocku, Jana Rochowicza, kanonika kolegiaty w Zamościu (wszyscy trzej wystąpili w procesie z lat 1676–1677, poprzedzającym awans S. K. Dąbskiego na stolicę biskupią w Łucku) oraz Chryzostoma Żakowskiego, kanonika włocławskiego i proboszcza w Gąbinie (ów z kolei zeznawał w procesie z lat 1699–1700, przed translacją do Krakowa), wynika, iż hierarcha, o którym obecnie mowa, otrzymał sakrę w dość szczególnych okolicznościach. Pełni kapłaństwa dostąpił on w kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie *in praesentia Serenissimi Regis*, a zatem przy udziale wówczas jeszcze niekoronowanego, będącego elektem na tron polski króla Jana III Sobieskiego. Jako główny konsekратор wystąpił wtedy blisko związany z dworem monarszym ordynariusz chełmiński Andrzej Olszowski, zarazem podkanclerzy koronny, który już wkrótce objąć miał (po zmarłym 15 maja 1674 roku Kazimierzu Florianie Czartoryskim) arcybiskupstwo gnieźnieńskie, natomiast współkonsekраторami byli pasterze dwóch położonych na południowo-wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej Obojga Narodów diecezji, mianowicie kamienieckiej – Wespazjan Lanckoroński i kijowskiej – Tomasz Ujejski (ów ostatni trzy lata później zrezygnował z godności biskupiej, by wstąpić do zakonu jezuitów)⁴ Do ustalenia pozostaje jedynie dokładna data omawianego wydarzenia, o której nie ma mowy w przywołanych świadectwach, choć skądinąd nie ulega wątpliwości, iż fakt ów datować należy właśnie na rok 1674 (prekonizacja S. K. Dąbskiego na biskupstwo chełmskie nastąpiła 18 grudnia 1673 roku, jakkolwiek rzekomo już w roku 1668 miał on starać się o koadiutorię przy tamtejszym ordynariuszu

⁴ ASV: Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 75, k. 377v, 379v, 382v; vol. 94, k. 154v. Ostatnio wydana została drukiem monografia życia i działalności biskupa T. Ujejskiego, w której jednak brak jakiegokolwiek wzmianki o udziale tego hierarchy w charakterze współkonsekссора w święceniach biskupich S. K. Dąbskiego; zob. I. M a k a r c z y k, *Tomasz Ujejski (1612–1689) – biskup kijowski, prepozyt warmiński, jezuita*, Olsztyn 2005.

loci Janie Różyckim)⁵ Wydaje się, iż przy szerzej zakrojonej kwerendzie źródłowej ustalenie dnia i miesiąca, kiedy odbyła się sakra tego hierarchy, nie powinno okazać się niewykonalnym zadaniem, skoro obecny był na niej sam monarcha ze swym otoczeniem, co nie mogło pozostać nigdzie nieodnotowane. Pewne istotne konstatacje władni zresztą jesteśmy poczynić już teraz.

Prowizję papieską na stolicę biskupią w Krasnymstawie Stanisław Kazimierz Dąbski uzyskał w okresie bezkrólewia, które nastąpiło wraz ze śmiercią króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego w dniu 10 listopada 1673 r. Wybór jego następcy w osobie dotychczasowego marszałka i hetmana wielkiego koronnego nastąpił 21 maja 1674 roku, a więc w bez mała pół roku po udzieleniu nowemu ordynariuszowi chełmskiemu prekonizacji przez papieża Klemensa X⁶ W tym kontekście może zatem cokolwiek za-

⁵ Ogólnie na temat biografii S. K. Dąbskiego zob. m.in.: F. R z e p n i c k i, *Vitae praesulum Poloniae [et] Magni Ducatus Lithvaniae res precipuae illorum temporum gestae ad annum MDCCLX, origo ecclesiarum cathedralium quatuor libris comprehensae*, vol. 1, Posnaniae 1761, s. 373–374 (nr LXI); L. Ł ę t o w s k i, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. 2 cz. I, Kraków 1852, s. 220–224; K. E s t r e i c h e r, *Bibliografia polska*, t. 15, Kraków 1897, s. 8–11; A. J. N o w o w i e j s k i, *Płock. Monografia historyczna*, Płock [1931] (reprint 1991), s. 67 (nr LXIII); W. F. P a w e l e c, *Biskupstwo chełmskie (szkic historyczny)*, cz. [6], „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 16:1934 nr 11, s. 395 (nr 39); K. P i w a r s k i, *Dąbski Stanisław Kazimierz herbu Godziemba († 1700), biskup kujawski*, [w:] PSB, t. 5, Kraków 1939–1946, s. 36–38; Z. S z o s t k i e w i c z, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski*, [w:] *Sacrum Poloniae Millenium. Rozprawy – Szkice – Materiały historyczne*, t. 1, Rzym 1954, s. 432–433; T. Ż e b r o w s k i, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976, s. 57 (nr 57); K. D o ł a, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych metropolii i diecezji polskich obrządku rzymskokatolickiego do czasów współczesnych*, [w:] *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. K u m o r, Z. O b e r t y ń s k i, t. 2: 1764–1945, cz. 2: 1918–1945, Poznań–Warszawa 1979, s. 258 (nr 31), 273 (nr 58), 280 (nr 31), 285 (nr 58), 300 (nr 53); J. P a k u l s k i, *Kilka uwag o hrabiowskim tytule Dąbskich z Lubrańca w dawnej Rzeczypospolitej*, „Rocznik Muzealny [Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku]” 2:1989, s. 92; B. S. K u m o r, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 1, Kraków 1998, s. 526–527; J. D u m a n o w s k i, *Torunianin z wyboru. Z testamentu biskupa Stanisława Dąbskiego*, „Rocznik Toruński” 26:1999, s. 91–103; K. R. P r o k o p, *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999, s. 181–183; J. K r a c i k, *Przeciw reformacji*, [w:] *Kościół krakowski w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 269; P. N i t e c k i, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, kol. 69–70; B. P r z y b y s z e w s k i, *Zarys dziejów diecezji krakowskiej (do roku 1994)*, Kraków 2000, s. 138; J. D u m a n o w s k i, *Hrabiowie na Lubrańcu. Dzieje fortuny magnackiej*, Toruń 2001, wg indeksu; K. R. P r o k o p, *Sylwetki biskupów tuckich*, Biały Dunajec–Ostróg 2001, s. 115–118; R. S k o w r o n, *Wawel. Kronika dziejów*, t. 1: *Od pradziejów do roku 1918*, Kraków 2001, s. 220. Nadto zob.: W. S a u t e r, *Krzysztof Żegocki, pierwszy partyzant Rzeczypospolitej, 1618–1673*, Poznań 1981 (biografia poprzednika S. K. Dąbskiego na stolicy biskupiej w Krasnymstawie).

⁶ Na temat zagadnienia przebiegu elekcji monarszej z roku 1674 zob. m.in.: *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1 cz. 2: *Od roku 1672 do roku 1674*, wyd. F. K u l c z y c k i (*Acta historica res gestas Poloniae illustrantia ab anno 1507 usque ad annum 1795*, t. 2), Kraków 1881, s. 1426–1452 (nr 537); T. K o r z o n, *Dole i niedole Jana Sobieskiego 1629–1674*, t. 3,

stanawiać mająca przecież umocowanie źródłowe informacja o udziale monarchy w konsekracji S. K. Dąbskiego, skoro każdy biskup zobowiązany był przyjąć sakrę w przeciągu trzech miesięcy od momentu otrzymania stosownych dokumentów papieskich (w przeciwnym razie musiał zwrócić się do Stolicy Apostolskiej o przedłużenie owego terminu, o czym w tym przypadku nie słyszymy). Czy zatem wskazaną powyżej datę elekcji monarszej mamy prawo uważać za *terminus a quo* święceń biskupich interesującego nas hierarchy? Nim spróbujemy odpowiedzieć na to pytanie, wpierw należy zauważyć, że już w aktach konfederacji generalnej, zawiązanej na obradującym w dniach od 15 stycznia do 22 lutego 1674 roku sejmie konwokacyjnym w Warszawie, Stanisław Kazimierz Dąbski tytułowany jest chełmskim biskupem, a nie nominatem⁷ Czyżby więc sakrę przyjął jeszcze przed 15 stycznia tr., a więc nie w obecności monarchy? Należy wątpić, aby w tak krótkim czasie po prekonizacji 18 grudnia 1673 roku dotarły do jego rąk nieodzowne dokumenty Stolicy Świętej, przede wszystkim zaś na rzeczonym sejmie konwokacyjnym zabrakło wśród uczestników biskupa kijowskiego Tomasza Ujejskiego (pozostał na Warmii, gdzie zwykł rezydować), a przecież to on był jednym ze współkonsekratorów⁸. Hierarcha ten do Warszawy pofatygował się dopiero na sejm elekcyjny, obradujący od 20 kwietnia do 9 czerwca 1674 roku, na którym nie zabrakło też pasterzy innych diecezji z obszaru państwa polsko-litewskiego – na czele z prymasem Kazimierzem Florianem Czartoryskim, który jednak zmarł w trakcie obrad sejmowych. Obecny był oczywiście i S. K. Dąbski, który wespół właśnie z T. Ujejskim i A. Olszowskim (swym konsekratorem), a także ordynariuszami krakowskim A. Trzebickim i warmińskim J. S. Wydźgą, podjął się działań mediacyjnych, mających za cel pogodzenie spierających się co raz ostrzej stronnictw politycznych⁹. Wydaje się zatem więcej aniżeli prawdopodobne, że akt udzielenia sakry nowemu pasterzowi diecezji chełmskiej

Kraków 1898 [reprint: Poznań 2005], s. 479–513; O. Forst de Battaglia, *Jan Sobieski, król Polski*, Warszawa 1983, s. 69–75; Z. Wójcik, *Jan Sobieski 1629–1696*, Warszawa 1983, s. 214–219; *Elekcje królów Polski w Warszawie na Woli 1575–1764*, red. M. Tarczyński, Warszawa 1997, s. 175–194.

⁷ *Volumina legum*, t. 5: *Ab anno 1669 ad annum 1697*, Sankt Petersburg 1860, s. 115 („Jaśnie Wielmożny Stanisław z Lubrańca Dąbski, biskup chełmski”). Por. tamże, s. 129, gdzie znamieny w swej wymowie brak jego osoby wśród podpisanych pod aktem senatorów duchownych i świeckich oraz posłów (w ich liczbie biskup płocki Jan Gembicki występuje z tytułem „nominatus Vladislaviensis”).

⁸ Zob. I. Makarczyk, *Tomasz Ujejski...*, s. 110. Podobnie nieobecny był tamże zresztą i Jan Sobieski (*Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1 cz. 2, s. 1361–1401 (nr 516); T. Korzon, *Dola i niedola Jana Sobieskiego...*, t. 3, s. 437–438; *Chronologia sejmów polskich 1493–1793*, zebra. W. Konopczyński (*Archiwum Komisji Historycznej PAU*, ser. II t. 4/16/ nr 3), Kraków 1948, s. 156 (nr 176).

⁹ M.in.: T. Korzon, *Dola i niedola Jana Sobieskiego...*, t. 3, s. 497; I. Makarczyk, *Tomasz Ujejski...*, s. 110.

dopełniony został właśnie podczas trwania sejmku elekcyjnego (w obecności też innych jeszcze członków episkopatu Rzeczypospolitej Obojga Narodów), a więc pomiędzy 20 kwietnia a 9 czerwca 1674 roku¹⁰. Jeśli zaś w sposób literalny potraktować informację, że w owej podniosłej ceremonii wziął udział król, to owe ramy chronologiczne można by bardziej jeszcze zawęzić, tj. do przedziału czasu pomiędzy 21 maja a 9 czerwca tr., na który to okres przypadło zarówno Wniebowstąpienie Pańskie (28 maja), jak i przede wszystkim Zielone Świątki (7–8 czerwca), stanowiące bodaj najstosowniejszy w całym roku liturgicznym moment dla dopełnienia święceń biskupich (do wyliczonych tu dni świątecznych, jako możliwych terminów konsekracji, należy dodać nadto dwie niedziele „zwykłe” – 24 i 31 V). Piszący te słowa miałyby jednak wątpliwość, czy w pamięci świadków zeznających w procesie informacyjnym w kilka (a tym bardziej więcej) lat później nie zlały się przypadkiem w jedno wydarzenia bezpośrednio poprzedzające elekcję króla oraz te, które nastąpiły tuż po niej. Jeśliby nawet owa sakra odbyła się na kilkanaście dni przed wyborem nowego monarchy, wszakże z udziałem Jana Sobieskiego, to z perspektywy czasu i tak by się mówiło o tym wydarzeniu, że zaszczycił go swą obecnością król (choć jego wybór nastąpił dopiero *post factum*).

Mimo wszystko bardziej prawdopodobne jest jednak, że interesujące nas święcenia biskupie miały miejsce w owym węższym spośród wyżej wskazanych przedziałów czasu, za czym dodatkowo przemawiać może okoliczność, że dopiero 22 maja 1674 roku odbyły się uroczystości pogrzebowe zmarłego tydzień wcześniej (a od samego początku trwania sejmku złożonego ciężką chorobą) prymasa K. F. Czartoryskiego. W tych okolicznościach zapewne odłożono by w czasie zaplanowaną nawet uprzednio na wcześniejszy termin ceremonię konsekracyjną. Do tego dochodzi także fakt, że imienia Stanisława Kazimierza Dąbskiego nie znajdujemy wśród biskupów podpisanych na akcie elekcji Jana III Sobieskiego, podczas gdy pozostali ordynariusze występują na czele województw i ziem, w obrębie których znajdowała się ich stolica biskupia (w tym Andrzej Olszowski – obok Jana Stefana Wydźgi – na czele chełmińskiego, Wespazjan Lanckoroński – podolskiego, a Tomasz Ujejski – kijowskiego, natomiast poczet elektorów województwa ruskiego otwiera wojewoda i starosta generalny ziem ruskich Stanisław Jan Jabłonowski)¹¹. Biskup chełmiński S. K. Dąbski jest z kolei podpisany wśród innych senatorów duchownych na ułożonych w ciągu dwóch tygodni, jakie nastąpiły po zakończeniu elekcji, zwyczajowych *pacta conventa*¹², które nowo obrany monarcha uroczystie zaprzysiągł 5 czerwca 1674 roku

¹⁰ Por. *Chronologia sejmów polskich...*, s. 156–157 (nr 177).

¹¹ *Volumina legum...*, t. 5, s. 148–163.

¹² Tamże, t. 5, s. 145.

w kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie, jakkolwiek pośród świadków tego aktu znów brak pasterza Kościoła chełmskiego (spośród biskupów są natomiast obecni zarówno Andrzej Olszowski, jak i Tomasz Ujejski)¹³

Co się tyczy z kolei sakry Jerzego Albrechta Denhoffa, to nieco więcej uwagi poświęciliśmy jej przy innej okazji, już wówczas zestawiając znane nam świadectwa źródłowe¹⁴. Wydaje się zatem rzeczą zbędną powtarzać obecnie raz jeszcze całość tamtych wywodów. Poprzestaniemy więc na zrekapitulowaniu poczynionych ustaleń. Otóż w przypadku święceń biskupich tego hierarchy kwestią otwartą pozostaje nie tylko data dzienna faktu, ale też i inne istotne okoliczności. Tak się składa, że również na jego sakrze obecny był król Jan III Sobieski (zresztą wspólnie z małżonką Marią Kazimierą), przy czym akt ów miał miejsce nie – jak w przypadku S. K. Dąbskiego – w Warszawie, lecz w położonym w województwie ruskim Samborze (brak nam pewności, czy w kaplicy tamtejszej – o ile nie jest to określenie na wyrost – rezydencji monarszej, czy też w jednej ze stosunkowo licznych w owym mieście świątyń). Nie ulega wątpliwości, iż chodzi o wydarzenie z roku 1686, które miało miejsce najprawdopodobniej w maju lub czerwcu (prowizja papieska nosi datę 1 kwietnia tr.), tj. bezpośrednio przed wyruszeniem króla na wyprawę wojenną do Mołdawii (o wiele mniej prawdopodobne, że dopiero po powrocie z niej na jesieni). Głównym konsekratorem Jerzego Albrechta Denhoffa był czynnie zaangażowany w wydarzenia życia politycznego w kraju – i stąd niemal stale przebywający w otoczeniu monarchy – biskup kijowski Andrzej Chryzostom Załuski, niegdysiejszy sekretarz królowej Marii Kazimiery, co się natomiast tyczy współkonsekratorów, to brak nam aktualnie podstaw, by poczynić w tej materii jakieś konkretne ustalenia, jakkolwiek wydaje się, że jednym z nich mógł być ordynariusz kamieniecki Stanisław Wojeński, niewątpliwym uczestnikiem wyprawy mołdawskiej króla Jana III¹⁵

¹³ Tamże, t. 5, s. 146. Także: T. K o r z o n, *Dola i niedola Jana Sobieskiego...*, t. 3, s. 508.

¹⁴ K. R. P r o k o p, *Sakry pasterzy Kościoła przemyskiego w XVIII stuleciu*, „Premislia Christiana” 12:2006–2007 [w d r u k u]. Także: tenże, *Sukcesja apostolska polskich biskupów franciszkańskich...*, s. 264–265.

¹⁵ K. R. P r o k o p, *Sakry pasterzy Kościoła przemyskiego...* [w d r u k u]. Odnośnie do biografii biskupa J. A. Denhoffa zob. m.in.: F. R z e p n i c k i, *Vitae praesulum Poloniae...*, t. 1, s. 374–375 (nr LXII); L. Ł ę t o w s k i, *Katalog biskupów...*, t. 2 cz. 1, s. 224–227; F. P a w ł o w s k i, *Series et gesta episcoporum ritus Latini Premisliensium*, Cracoviae 1869, s. 522–530; W. K n a p i ń s k i, *Święty Norbert i jego zakon. Początki norbertańskich klasztorów w cyrkarii polskiej i nieco z ich dziejów*, Warszawa 1884, s. 184; K. E s t r e i c h e r, *Bibliografia polska*, t. 15, s. 140–142; *Receptiones seu installationes ad episcopatum, praelaturas et canonicatus ecclesiae cathedralis Posnaniensis ab anno 1532 ad annum 1800*, ed. R. W e i m a n n, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 35:1909, s. 114–115; W. S a r n a, *Biskupi przemyscy obrządku łacińskiego, cz. 2: 1624–1900*, Przemyśl 1910, s. 382–389; K. P i w a r s k i,

Wracając do faktów bezpośrednio odnoszących się do losów Kościoła krakowskiego w początkach XVIII stulecia, J. A. Denhoffowi dane było jeszcze przed potwierdzeniem przez Stolicę Apostolską jego translacji do Krakowa udzielić sakry nowemu miejscowemu sufraganowi, powołanemu w miejsce awansowanego w roku 1700 na biskupstwo wrocławskie Stanisława Szembeka (przyszłego prymasa). Mowa o prekonizowanym 3 stycznia 1701 roku tytulariuszem Heraclei Kazimierzu Łubieńskim, którego postać zasługuje na wyeksponowanie z wielu względów, przy czym szczególnie godny podkreślenia wydaje się fakt, że był on pierwszym – i do czasów Karola Wojtyły jedynym – tutejszym biskupem pomocniczym, któremu dane było następnie objąć stolicę św. Stanisława. K. Łubieński był również bodaj pierwszym polskim hierarchą konsekrowanym na Jasnej Górze, wówczas dopiero stopniowo wybijającej się na pozycję sanktuarium narodowego. Ów pamiętny akt święceń biskupich miał miejsce w niedzielę 6 marca 1701 roku w kaplicy Cudownego Obrazu (jak podano w aktach polskiej prowincji zakonu paulinów) lub też w jasnogórskiej bazylice Podwyższenia Krzyża Świętego i NMP (taka informacja widnieje w księdze czynności pontyfikalnych samego K. Łubieńskiego). Jako główny konsekратор wystąpił – o czym już wcześniej wspomniano – Jerzy Albrecht Denhoff, formalnie jeszcze ordynariusz przemyski, tytułowany już jednak nominatem na biskupstwo krakowskie (zarazem kanclerz wielki koronny), natomiast współkonsekраторami byli: ordynariusz kamieniecki Chryzostom Benedykt Gniński oraz sufragan gnieźnieński Stefan Antoni Mdzewski, tytulariusz Calamy¹⁶

Po śmierci hierarchy, przez posługę którego dostąpił pełni kapłaństwa, biskup Kazimierz Łubieński został w roku 1702 administratorem (powtórnie w swej karierze) diecezji krakowskiej, która tym razem miała pozostać bez

Denhoff Jerzy Albrecht (1640–1702), kanclerz wielki koronny, biskup krakowski, [w:] PSB, t. 5, s. 113–114; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego...*, s. 434–435; K. Dola, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych...*, s. 267 (nr 37), 273 (nr 59), 290 (nr 44); K. Głowacki, *Kościół św. Małgorzaty i dawny klasztor norbertanów w Witowie*, Piotrków Trybunalski 1984, s. 42, 216, 257; B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 1, s. 527; K. R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, s. 184–186; J. Kracik, *Przeciw reformacji*, s. 269–270; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 73–74; B. Przybyszewski, *Zarys dziejów diecezji...*, s. 138–139; R. Skowron, *Wawel. Kronika dziejów*, t. 1, s. 220.

¹⁶ AJG, rkp 535, s. 789–790; AKMK, LOrd 6: Liber ordinatorum, consecrationis ecclesiarum, capellarum, altarium immobilium, portatiliu, calicium et campanarum per Illustrissimum et Reverendissimum Dominum, Dominum Stanislaum a Słupow Szembek, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopum Dionisiensem, suffraganeum, canonicum, vicarium in spiritualibus et officialem generalem Cracoviensem, anno Domini 1695¹⁰ inceptus, s. 154 (od tej strony następuje opis czynności pontyfikalnych Kazimierza Łubieńskiego); ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 99, k. 140v, 143r; F. Rzepnicki, *Vitae praesulum Poloniae...*, t. 1, s. 376; HC t. 5, s. 218.

pasterza aż do roku 1710. Ów najdłuższy w jej dziejach za czasów staropolskich wakat wiązał się ze skomplikowaną sytuacją polityczną w kraju, ogarniętym działaniami militarnymi wielkiej wojny północnej i wynikającej z niej rywalizacji o tron polski pomiędzy Augustem II Wettynem a Stanisławem Leszczyńskim, z których pierwszy mianował na stolicę św. Stanisława ordynariusza przemyskiego Jana Kazimierza Bokuma (de Alten Bokum), natomiast drugi – ordynariusza chełmińskiego Teodora Andrzeja Ptockiego. W tych okolicznościach papież Klemens XI nie udzielił prowizji żadnemu z owych nominatów, lecz tymczasowe rządy w Kościele krakowskim pozostawił w rękach K. Łubieńskiego – mimo że u schyłku roku 1705 prekonizował go biskupem chełmskim (14 grudnia)¹⁷. Dopiero po unormowaniu się sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i rozstrzygnięciu kwestii legalnego ośrodka władzy, pasterzem wakującej od momentu śmierci J. A. Denhoffa diecezji został właśnie Kazimierz Łubieński, prekonizowany ordynariuszem *loci* 7 maja 1710 roku, który też 15 marca 1711 roku odbył uroczysty ingres. W tym charakterze rządy sprawował do śmierci w dniu 11 maja 1719 roku¹⁸. Jeszcze natomiast w roku 1706, po translacji K. Łubieńskiego na biskupstwo chełmskie, jego następcą na krakowskiej sufraganii został brat wspomnianego wyżej Stanisława Szembeka (wówczas już arcybiskupa Gniezna), Michał Szembek, który prowizję papieską uzyskał – jako tytulariusz Paphus (Paphos) – 13 września tr. Jego sakra odbyła się 30 listopada 1706 roku, w uroczystość św. Andrzeja Apostoła, w królewskiej katedrze na Wawelu, przy czym jako główny konsekurator

¹⁷ O ówczesnych realiach zob. m.in.: J. K o p i e c, *Echa polskich wydarzeń z lat 1704–1709 w środowisku Hospicjum św. Stanisława w Rzymie*, „Nasza Przeszłość” 82:1994, s. 373–380; tenże, *Nuncjusz Juliusz Piazza (1706–1708) wobec porwania arcybiskupa Konstantego Zielińskiego*, „Roczniki Teologiczne” 43:1996 z. 4, s. 189–193; tenże, *Dyplomacja papieska wobec sporu o tron Polski w latach 1704–1709*, „Nasza Przeszłość” 88:1997, s. 203–225; tenże, *Między Altransztadem a Połtawą. Stolica Apostolska wobec obsady tronu polskiego w latach 1706–1709*, Opole 1997, *passim*; B. S. K u m o r, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 1, s. 568.

¹⁸ Na temat biografii biskupa K. Łubieńskiego zob. m.in.: F. R z e p n i c k i, *Vitae praesulum Poloniae...*, t. 1, s. 375–377 (nr LXIII); L. Ł ę t o w s k i, *Katalog biskupów...*, t. 2 cz. 1, s. 227–230; K. E s t r e i c h e r, *Bibliografia polska*, t. 21, Kraków 1906, s. 435–437; J. W i ś n i e w s k i, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186–1926 r. tudzież sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866 r.*, Radom 1926, s. 193; W. F. P a w e l e c, *Biskupstwo chełmskie...*, cz. [6], s. 396 (nr 42); Z. S z o s t k i e w i c z, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego...*, s. 505; J. G i e r o w s k i, *Łubieński Kazimierz herbu Pomian (1652–1719), biskup krakowski*, [w:] PSB, t. 18, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 487–489; K. D o l a, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych...*, s. 258 (nr 34), 273 (nr 60); B. S. K u m o r, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 1, s. 527–528, 568–569; K. R. P r o k o p, *Poczet biskupów krakowskich*, s. 186–190; J. K r a c i k, *Przeciw reformacji*, s. 270; P. N i t e c k i, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 266; B. P r z y b y s z e w s k i, *Zarys dziejów diecezji...*, s. 139–140; R. S k o w r o n, *Wawel. Kronika dziejów*, t. 1, s. 220, 224; *Kielce XVII–XVIII wiek. Słownik biograficzny*, oprac. M. P i e n i ą ż e k - S a m e k, Kielce 2003, s. 94–95.

wystąpił właśnie Kazimierz Łubieński, natomiast współkonsekratorami byli: ordynariusz bakowski Stanisław Franciszek Biegański i sufragan lwowski Jan Skarbek, tytulariusz Marocco (kilka lat później ustanowiony arcybiskupem–metropolitą we Lwowie)¹⁹

Zastanawiać może w tym kontekście, dlaczego obowiązków konsekratora nie podjął się w owym przypadku prymas S. Szembek, skoro chodziło o jego rodzzonego brata. Okazuje się, iż rzeczywiście pierwotnym zamysłem było, aby on właśnie dopełnił owego aktu. Nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej Obojga Narodów Giulio Piazza, w przesłanym do Rzymu 29 listopada 1706 roku z Opawy *avviso*, informował Stolicę Świętą: „si attendeva in Cracovia Monsignor Arcivescovo di Gnesna per consagrarre in vescovo il Signore Szembek, canonico della cattedrale e nuovo suffraganeo di essa”²⁰ Czy zatem z jakiejś przyczyny prymas nie zdołał przybyć na miejsce na czas i w tych okolicznościach musiał go zastąpić w obowiązkach głównego konsekratora ordynariusz *loci*, czy też jakieś inne uwarunkowania pokrzyżowały jego plany w owym względzie – dla udzielenia odpowiedzi na to pytanie potrzeba dalszych poszukiwań w materiale źródłowym, dlatego też obecnie pozostawimy je bez odpowiedzi. Trudno natomiast nie podkreślić w tym miejscu, że Michał Szembek to jedyny spośród wszystkich XVIII-wiecznych biskupów sprawujących posługę w Kościele krakowskim (ujmując łącznie ordynariuszy i sufraganów), który pełni kapłaństwa dostąpił właśnie w murach wawelskiej świątyni katedralnej.

Po zgonie w roku 1719 biskupa Kazimierza Łubieńskiego, już pośród o wiele spokojniejszych okoliczności dziejowych, nowym rządcą diecezji krakowskiej został 51-letni Konstanty Felicjan Szaniawski, dotychczasowy ordynariusz wrocławski. W gronie episkopatu znalazł się on w tym samym roku, co wyżej wspomniany M. Szembek, a więc 1706. Jak już była o tym mowa, na ziemiach państwa polsko-litewskiego toczyły się wówczas walki pomiędzy stronnictwami popierającymi Wettyna i Leszczyńskiego oraz wspierającymi ich obcymi armiami (rosyjską i szwedzką), stąd w wielu regionach trudno było o bezpieczeństwo. Być może to właśnie – obok kłopotów ze zgromadzeniem w jednym miejscu wymaganej trójki konsekratorów

¹⁹ AKMK, LOrd 6, s. 305–306; tamże, LOrd 7: Liber ordinatorum, consecrationis ecclesiarum, capellarum, altarium immobilium, portatiliu, calicium et campanarum per Illustrissimum et Reverendissimum Dominum Casimirum a Lubna Łubienski, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopum Chelmemsem, canonicum, sede vacante episcopatus Cracoviensis ac ducatus Severiensis generalem administratorem, perpetuum commendatarium abbatem Czerviensem, s. 25. Nadto: K. H o s z o w s k i, *Obraz życia i zasług opatów mogiłskich*, Kraków 1867, s. 142; tenże, *Poczet opatów mogiłskich*, [w:] *Monografia opactwa cystersów we wsi Mogile, opracowana i pamięci ubiegłych w r. 1864 pięciuset lat istnienia Akademii Krakowskiej poświęcona przez Towarzystwo Naukowe Krakowskie*, Kraków 1867, s. 141.

²⁰ *Acta nuntiaturae Polonae*, t. 41: *Iulius Piazza (1706–1708)*, cz. 1: (8 VII 1706–31 III 1707), ed. J. K o p i e c, Romae 1991, s. 59.

– zaważyło na tym, że K. F. Szaniawski święcenia biskupie przyjął w odległym względem Włocławka Lwowie. Zauważyć należy, że pośród wieluset sakr biskupów polskich na przestrzeni stuleci ta była bodaj jedyna w swoim rodzaju, o ile bowiem wcale nierzadko zdarzało się, że w tego rodzaju podniosłym obrzędzie wziął udział król czy też rodzima para królewska (jak chociażby we wskazanych wyżej przypadkach S. K. Dąbskiego i J. A. Denhoffa), o tyle chyba nigdy więcej nie przytrafiło się (i to nie tylko w odniesieniu do ziem polskich), iżby honorowym gościem podczas konsekracji członka katolickiego episkopatu był prawosławny car Rosji. Taka zaś niezwykle sytuacja miała miejsce podczas święceń biskupich Konstantego Felicjana Szaniawskiego we lwowskiej archikatedrze łacińskiej, w których wziął udział bawiący wówczas we Lwowie car Piotr I Wielki wraz z synem Aleksym, następcą tronu. Rosyjski samodzielnik miał zresztą uczestniczyć w tamtym wydarzeniu z nieskrywanym zainteresowaniem, bacznie śledząc przebieg tej niezwykle bogatej w symbolikę ceremonii, której poszczególne elementy zostały mu objaśnione („il Zar osservò la funzione con somma attenzione, tenendo nelle mani un foglio, in cui erano scritte tutte le ceremonie che si dovevano fare” – pisał w swej relacji wspomniany już tu nuncjusz Giulio Piazza)²¹ Fakt ów miał miejsce w niedzielę 20 lutego 1707 roku, przy czym jako główny konsekurator wystąpił prymas Polski, arcybiskup gnieźnieński Stanisław Szembek, mając u swego boku – w charakterze współkonsekratorów – greckokatolickiego eparchę lwowskiego Józefa Jana (Iwana) Szumlańskiego (pierwotnie był on – jeszcze od roku 1668 – prawosławnym władzą, po czym w roku 1677 prywatnie przystąpił do unii, a w roku 1700 uczynił to oficjalnie wraz z całą powierzoną mu eparchią), ormiańskokatolickiego koadiutora lwowskiego Deodata (Bogdana) Nersowicza oraz rzymskokatolickiego sufragana lwowskiego Jana Skarbka. Na koniec owej niecodziennej ceremonii, podczas której przygrywała kapela nadworna cara Piotra I, rosyjski monarcha wręczył nowo konsekrowanemu hierarsze cenny dar w postaci szafirowego krzyża pectoralnego, uwiecznionego na wielu późniejszych portretach K. F. Szaniawskiego i widniejącego także na jego popiersiu z pomnika nagrobnego w katedrze na Wawelu²²

²¹ *Acta nuntiaturae Poloniae*, t. 41 cz. 1, s. 257.

²² M.in.: Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, ACap B 78: *Catalogus ordinationum sacrarum et aliarum functionum archiepiscopalium per Celsissimum ac Reverendissimum Principem Dominum Stanislaum in Słupow Szembek, Dei et Apostolicae Sedis gratia archiepiscopum Gnesnensem, legatum natum, regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae primatem primumque principem, variis in ecclesiis, temporibus et locis solenniter peractarum*, k. 10v; *Acta nuntiaturae Poloniae*, t. 41 cz. 1, s. 256–258. Także: B. Przybyszewski, *Zarys dziejów diecezji...*, s. 141; J. Kopic, *Konstanty Felicjan Szaniawski (1668–1732) – biskup i mąż stanu za panowania Augusta II*, [w:] *Rzeczpospolita wielu wyznań*, red. A. Kaźmierczyk, A. K. Link-Lenczowski, M. Markiewicz, K. Matwijowski, Kraków 2004, s. 183.

Ordynariuszem krakowskim biskup Szaniawski był do roku 1732, tj. do samej śmierci, która nastąpiła 2 lipca tr.²³ O sześć lat w drodze do wieczności wyprzedził go sufragan Michał Szembek, zmarły w kwietniu 1726 roku²⁴, po którym miejscowa sufragania przypadła w niedługim czasie zaledwie 28-letniemu Michałowi Ignacemu Kunickiemu. Tak szybki awans ów młody natenczas duchowny zawdzięczał głównie więzom krwi, a konkretnie tej okoliczności, iż był siostrzeńcem zasiadającego w latach 1723–1738 na stolicy prymasowskiej w Gnieźnie arcybiskupa Teodora Andrzeja Potockiego (wspomnianego już tu wcześniej jako niegdysiejszego kandydata króla Stanisława Leszczyńskiego na biskupa Krakowa). Właśnie ów metropolita gnieźnieński udzielił swemu krewniakowi sakry biskupiej w niedzielę 23 marca 1727 roku w kościele kapucynów w Warszawie (pw. Przemienienia Pańskiego), przy czym współkonsekratorami byli ordynariusze: poznański – Jan Joachim Tarło i płocki – Andrzej Stanisław Załuski²⁵

Z ostatnim z wymienionych hierarchów M. I. Kunicki miał w przyszłości współpracować w posługach pasterskich w Kościele krakowskim, kiedy ów zasiadł na stolicy św. Stanisława. Nastąpiło to wszakże dopiero w roku 1746, podczas gdy poprzednich czternaście lat wypełnia w dziejach omawianej diecezji pontyfikat Jana Aleksandra Lipskiego – jedyne go kardynała wśród XVIII-wiecznych biskupów Krakowa. On to właśnie został w roku

²³ Na temat jego biografii zob. m.in.: F. Rzepnicki, *Vitae praesulum Poloniae...*, t. 1, s. 377–378 (nr LXIV); L. Łętowski, *Katalog biskupów...*, t. 2 cz. 1, s. 230–234; K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 30, Kraków 1934, s. 207–210; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego...*, s. 563; K. Dola, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych...*, s. 273 (nr 61), 300 (nr 55); L. Królik, *Kapituła kolegiacka w Warszawie do końca XVIII wieku*, Warszawa 1990, s. 200 (nr 217); B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 1, s. 528–529; K. R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, s. 190–193; J. Kracik, *Przeciw reformacji*, s. 270; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 426; B. Przybyszewski, *Zarys dziejów diecezji...*, s. 140–141; R. Skowron, *Wawel. Kronika dziejów*, t. 1, s. 224–226; *Kielce XVII–XVIII wiek. Słownik biograficzny...*, s. 152–154; J. Kopic, *Konstanty Felician Szaniawski...*, s. 179–190.

²⁴ Z kolei do biografii biskupa M. Szembeka zob. m.in.: L. Łętowski, *Katalog biskupów...*, t. 4, Kraków 1853, s. 114–115; K. Hoszowski, *Obraz życia i zasług...*, s. 142–146 (nr XIV); tenże, *Poczet opatów mogiłskich*, s. 141–143 (nr XIV); M. Wilczyński, *Klasztor Świętego Kazimierza OO. Reformatorów w Krakowie według archiwum tegoż klasztoru*, Kraków 1893, s. 242 (pod datą 27 IV 1726); Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego...*, s. 565; B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 2, Kraków 1999, s. 103 (nr 28); P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 431.

²⁵ AAPzn, ASO 7: Acta sacrarum ordinationum Ioannis de Czekarzewice Tarło, episcopi Kiioviensis 1719–1722, dein Posnaniensis 1722–1731, k. 56v. Zob. również akta procesu informacyjnego, poprzedzającego wyniesienie M. I. Kunickiego do godności biskupiej: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 112, k. 70r–81v.

1732 bezpośrednim następcą Konstantego Felicjana Szaniawskiego na biskupstwie krakowskim, na które awansował po zaledwie kilkumiesięcznych rządach w diecezji łuckiej. Biskupem Łucka prekonizowany (jako dotychczasowy podkanclerzy koronny) 31 marca 1732 roku przez papieża Klementa XII, sakrę otrzymał 25 maja tr. w kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie z rąk ówczesnego prymasa, kilkakrotnie już tu wspomnianego Teodora Andrzeja Potockiego. Na współkonsekratorów zaproszono w przypadku tych święceń biskupich aż czterech hierarchów, mianowicie ordynariuszy: plockiego Andrzeja Stanisława Załuskiego i inflanckiego Adama Augustyna Wessla, oraz sufraganów: łuckiego – Adama Franciszka Rostkowskiego i chełmińskiego – Macieja Aleksandra Sołtyka²⁶ Translację na biskupstwo krakowskie J. A. Lipski uzyskał już 19 grudnia 1732 roku, a więc w zaledwie pół roku po sakrze, i był to najszybszy tego rodzaju awans w XVIII-wiecznych dziejach owej diecezji, zarówno bowiem poprzednicy, jak i następcy późniejszego kardynała (został nim w roku 1737) musieli, jako biskupi, odbyć o wiele dłuższą drogę, zanim dane im było objąć stolicę św. Stanisława²⁷

²⁶ AKapMK, LA 36 [poprzednia sygnatura: I–14]: Acta pontificia Celsissimi, Illustrissimi et Reverendissimi Domini, Domini Ioannis in Lipe Lipski, episcopi Cracoviensis, ducis Severiae, procancellarii Regni Poloniae, ab exordio pontificatus eiusdem electi et consecrati in episcopum Luceoriensem, usque ad praesens temporis spatium conscripta ab anno Domini 1734, s. 5; ADPelp, A 16: Aquila feliciter evolans ac sub auspiciis Illustrissimi, Excellentissimi, Reverendissimi Domini, Domini Mathiae Sołtyk, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Margaritensis, suffraganei, archidiaconi Culmensis, praepositi cathedralis Gnesnensis, Thorunensis, canonici Varmiensis, etc., etc., omnes in diaecesi Culmensi ordinatos gratiosissimis alis protegens [*drugi tytuł*: Liber ordinatorum 1729–1749], s. 110; Biblioteka Narodowa w Warszawie, BOZ 941: Diarium vitae Illustrissimi, Excellentissimi ac Reverendissimi Domini, Domini Josephi Juliani comitis Sapieha, episcopi Dioecesariensis, coadiutoris Vilmensis, manu propria conscriptum et gesta varia memoranda intra decursum vitae ipsius adnotata, s. 88; „Kurier Polski” 1732 nr CXXVII, s. 146 (i kontynuacja w „Suplemencie do Gazet Polskich” nr CXXVII, s. 147). Por. J. B e n d y k, *Działalność duszpasterska biskupa Jana Aleksandra kardynała Lipskiego w diecezji krakowskiej w latach 1732–1746*, Kraków 1997, s. 17 (autor ten powtórzył za wyżej wskazanym rękopisem z Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu błędnie przydane niektórym ze współkonsekratorów J. A. Lipskiego imiona).

²⁷ Na temat biografii J. A. Lipskiego zob. m.in.: F. R z e p n i c k i, *Vitae praesulum Poloniae...*, t. 1, s. 378–380 (nr LXV); L. Ł ę t o w s k i, *Katalog biskupów...*, t. 2 cz. 1, s. 234–237; K. H o s z o w s k i, *Obraz życia i zasług...*, s. 146–150 (nr XV); tenże, *Poczet opatów mogiłskich*, s. 143–144 (nr XV); J. K o r y t k o w s k i, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 2, Gniezno 1883, s. 468–474; K. E s t r e i c h e r, *Bibliografia polska*, t. 21, Kraków 1906, s. 322–326; *Receptiones seu installationes ad episcopatum...*, s. 137; Z. S z o s t k i e w i c z, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego...*, s. 501; J. W i e t e s k a, *Katalog pralatów i kanoników prymasowskiej kapituły łowickiej od 1433 do 1970 r.*, Warszawa 1971, s. 95; J. G i e r o w s k i, *Lipski Jan Aleksander herbu Grabie (1690–*

Tak też rzecz miała się w przypadku Andrzeja Stanisława Załuskiego, który przejął rządy w Kościele krakowskim po zmarłym 20 lutego 1746 roku Janie Aleksandrze Lipskim, prekonizowany jego następcą już 2 maja tr. W karierze kościelnej tegoż hierarchy, włączonego do grona episkopatu w wieku 28 lat, była to zresztą już trzecia translacja, wpierv bowiem przenosił się z Płocka do Łucka, następnie z Łucka do Chełmży, a dopiero z Chełmży do Krakowa. Sakrę biskupią przyjął on – jako ordynariusz płocki – w niedzielę 13 lutego 1724 z rąk ówczesnego biskupa Krakowa Konstantego Felicjana Szaniawskiego. Ów podniósł akt, podobnie jak to miało miejsce w odniesieniu do konsekracji Kazimierza Łubieńskiego, odbył się w sanktuarium na Jasnej Górze; podobnie też, jak w tamtym przypadku, źródła rozbieżnie informują, czy obrzęd ów dopełniony został w kaplicy Cudownego Obrazu („in Sacello Mariano”, jak czytamy w aktach polskiej prowincji paulinów), czy też w bazylice jasnogórskiej „ante maius altare” (tak z kolei zapisano w księdze czynności pontyfikalnych biskupa K. F. Szaniawskiego). Tego rodzaju wątpliwości nie zachodzą natomiast w odniesieniu do osób współkonsekratorów, którymi byli sufragani: gnieźnieński – Franciszek Józef Kraszkowski i lwowski – Jan Feliks Szaniawski, wówczas już nominat na biskupstwo chełmskie²⁸

–1746), *podkanclerzy koronny, biskup krakowski, kardynał*, [w:] PSB, t. 17, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 425–431; K. D o l a, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych...*, s. 273 (nr 62), 280 (nr 38); J. B e n d y k, *Działalność duszpasterska biskupa Jana Aleksandra kardynała Lipskiego...*, całość; B. S. K u m o r, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 1, s. 529–530; K. R. P r o k o p, *Poczet biskupów krakowskich*, s. 193–196; J. K r a c i k, *Przeciw reformacji*, s. 270–271; P. N i t e c k i, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 252; B. P r z y b y s z e w s k i, *Zarys dziejów diecezji...*, s. 141–142; K. R. P r o k o p, *Polscy kardynałowie*, Kraków 2001, s. 157–165; R. S k o w r o n, *Wawel. Kronika dziejów*, t. 1, s. 226–229, 231; K. R. P r o k o p, *Sylwetki biskupów łuckich*, s. 138–144; *Kielce XVII–XVIII wiek. Słownik biograficzny...*, s. 92.

²⁸ AJG, rkp 193: Acta conventus Clari Montis Częstochoviensis sub inexpugnabili praesidio Sanctissimae Genitricis Dei semper Virginis Mariae [...] ad futurum rerum memoriam annotari caepta anno Domini 1716 [1716–1728], s. 264[196]–265[197]; tamże, rkp. 537: Actorum Provinciae Polonae tomus septimus a capitulo electivo provinciali sub praesidentia Reverendissimi Patris Joannis Krysztolowetz, Fratrum Eremitarum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae prioris generalis, Admodum Reverendi in Christo Patris Brunonis Janicki S.T.D. in priorem provincialem electi in Claro Monte Częstochoviensi anno Domini 1719 [1719–1731], s. 514; AKMK, LOrd 8: Acta pontificalium functionum peractarum in dioecesi Cracoviensi sub tempus sede vacante ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino Stanislao Josepho Hosio, episcopo Uticensi, suffraganeo Praemisliensi, canonico et administratore generali Cracoviensi [od s. 24: Acta pontificalia Celsissimi Principis, Illustrissimi et Reverendissimi Domini, Domini Constantini Feliciani Szaniawski, episcopi Cracoviensis, ducis Severiae], s. 34; ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 125, k. 200r.

Rządy Andrzeja Stanisława Kostki Załuskiego w Kościele krakowskim trwały 12 lat, tj. do jego śmierci, która nastąpiła w dniu 16 grudnia 1758 roku²⁹ W szóstym roku swego pasterzowania został on bez sufragana, jako że 9 listopada 1751 roku zmarł Michał Ignacy Kunicki³⁰, dopiero wszakże 23 lipca 1753 roku prekonizację (jako tytulariusz Patary) uzyskał następca tegoż – Franciszek Potkański *vel* Podkański, którego z ordynariuszem *loci* łączyły więzy pokrewieństwa (byli oni rodzonymi kuzynami). Sakra owego duchownego odbyła się albo 29 września 1753, jak zanotowano na karcie tytułowej jego księgi czynności pontyfikalnych, albo też dnia następnego, tj. 30 września, jak podano z kolei w ówczesnej prasie (trudno rozstrzygnąć, którą z tych dat należy uznać za bardziej prawdopodobną, jako że 30 września 1753 roku przypadła niedziela, natomiast dzień poprzedni to w kalendarzu liturgicznym święto archaniołów Michała, Gabriela i Rafała). Głównym konsekratorem był bez jakiegokolwiek wątpliwości Andrzej Stanisław Załuski, natomiast współkonsekratorami dwaj inni pasterze diecezji, mianowicie biskupi: bakowski – Stanisław Rajmund Jezierski i inflancki (wendeński) – Antoni Kazimierz Ostrowski (sam konsekrowany niespełna cztery miesiące wcześniej)³¹ Odtąd F. Potkański posługę sufragańską w Kościele krakow-

²⁹ Na temat biografii biskupa A. S. Załuskiego zob.: F. Rzepnicki, *Vitae praesulum Poloniae...*, t. 1, s. 380–381 (nr LXVI); L. Łętowski, *Katalog biskupów...*, t. 2 cz. 1, s. 237–242; A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, s. 68 (nr LXVI); Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego...*, s. 592–593; T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji...*, s. 58 (nr 60); K. Dola, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych...*, s. 260 (nr 47, 273 (nr 63), 280 (nr 39), 285 (nr 61)); B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 1, s. 530–531; K. R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich...*, s. 196–200; J. Kracik, *Przeciw reformacji*, s. 274–289; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 506; M. Banacka, *Biskup Andrzej Stanisław Kostka Załuski i jego inicjatywy artystyczne*, Warszawa 2001; B. Przybyszewski, *Zarys dziejów diecezji...*, s. 142–143; R. Skowron, *Wawel. Kronika dziejów...*, t. 1, s. 231–232; K. R. Prokop, *Sylwetki biskupów łuckich...*, s. 145–150; *Kielce XVII–XVIII wiek. Słownik biograficzny...*, s. 181–182.

³⁰ Na temat jego biografii zob.: L. Łętowski, *Katalog biskupów...*, t. 3, Kraków 1852, s. 217–218; K. Hoszowski, *Obraz życia i zasług...*, s. 150–151 (nr XVI); tenże, *Poczet opatów mogiłskich*, s. 144–145 (nr XVI); J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy...*, t. 2, s. 388–392; K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 20, Kraków 1905, s. 380–381; J. Wiśniewski, *Katalog prałatów...*, s. 174; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego...*, s. 496; W. M. Bartel, *Kunicki Michał Ignacy herbu Bończa (1698–1751), biskup arsinoeński, archidiacon i sufragan krakowski, opat komendatoryjny w Mogile*, [w:] PSB, t. 16, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971, s. 190–191; B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 2, s. 103 (nr 29); P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 236.

³¹ AKMK, LOrd 10: Acta Illustrissimi et Reverendissimi Domini, Domini Francisci de Potkana Potkanski, episcopi Patarensis, suffraganei, canonici, vicarii in spiritualibus et officialis generalis Cracoviensis, ab anno Domini 1753¹¹⁰ [...] ad diem 11 Julii 1789, k. 1^Ar; „Kurier Polski” 1753 nr XII, s. [3]; HC, t. 6, s. 330. Zob. ponadto akta procesu informacyjnego F. Potkańskiego na biskupstwo: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 142, k. 74r–89v.

skim sprawować miał przez długie 33 lata – do momentu swej rezygnacji, złożonej 7 lutego 1786 roku³² (zmarł natomiast w trzy i pół roku później – 11 lipca 1789)³³

Kiedy u schyłku roku 1758 dobiegło kresu życie biskupa A. S. Załuskiego, skądinąd wielce zasłużonego również dla narodowej kultury (m.in. jako współtwórca Biblioteki Załuskich), stolicę św. Stanisława ówczesny król August III Wettyn powierzył hierarsze, którego wyniesienia do tej godności nie sposób było przewidzieć, a tym bardziej oczekiwać. Mowa o dotychczasowym ordynariuszu kijowskim Kajetanie Ignacym Sołtyku, który do szczególnie eksponowanych postaci w gronie ówczesnego episkopatu polsko-litewskiego bynajmniej nie należał. W gronie tym znalazł się on dekadę wcześniej, powołany na koadiutora przy biskupie kijowskim Janie Samuelu Ozdze i prekonizowany 22 września 1749 roku przez papieża Benedykta XIV tytulariuszem Emaus. Jego sakra odbyła się w niedzielę 9 listopada 1749 roku w kościele farnym św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Toruniu (dzisiejsza bazylika katedralna), przy czym pełni kapłaństwa

³² AKMK, AEp 116 – Acta actorum Curiae Episcopalis Cracoviensis annorum 1786 [et] 1787 [...], s. 26–27 („Resignatio suffraganeatus Cracoviensis per Illustrissimum Potkanski”): „VII Februarii [1786]. Coram officio actisque praesentibus Curiae Celsissimi, Illustrissimi et Reverendissimi Domini, Domini Michaelis Georgii Ciołek principis Poniatowski, Dei et Apostolicae Sedis gratia archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, primatis Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae, primique principis, administratoris cum plena iurisdictione [dioecesis] Cracoviensis, [...] constitutus personaliter Illustrissimus et Reverendissimus Franciscus Potkanski, episcopus Patarensis, suffraganeus Cracoviensis, palam recognovit. Quia ipse sentiens iam se annis gravatum, ac functionibus episcopalibus et obsequiis publicis, huius dioecesis fractum, suffraganeatum ecclesiae et dioecesis Cracoviensis, quem ab annis triginta tribus gerit, resignat, dimittit ac omni iuri suo ad dictum suffraganeatum Cracoviensem sibi ad hanc diem competentem renuntiat”; tamże, LOrd 10, k. 175v: „Anno 1786, die 7 Februarii, Illustrissimus [et] Reverendissimus Franciscus Potkanski, [episcopus Patarensis], resignavit suffraganeatum [Cracoviensem] in Curia Episcopali hacce”; tamże, b. sygn. – Acta postcurialia dioecesis Cracoviensis stante administratione eiusdem Celsissimi, Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini, Domini Michaelis Georgii Ciołek principis Poniatowski, Dei et Apostolicae Sedis gratia archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, primatis Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae, primique principis, administratoris cum plena iurisdictione Cracoviensis, abbatis commendatarii Cervenensis et Tynecensis, ordinum Poloniae equitis, ex annis 1784, 1785 et 1786 conscripta, s. 257–258 („Ingrossatio resignationis suffraganeatus Cracoviensis – Varsaviae, die 10 Februarii 1786”). Zob. również niżej przypis 54.

³³ Na temat biografii biskupa F. Potkańskiego: L. Łętowski, *Katalog biskupów...*, t. 3, s. 461–462; K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 25, Kraków 1913, s. 129–130; J. Wiśniewski, *Katalog prałatów...*, s. 238; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego...*, s. 539; W. Baczkowska, W. Szczygielski, *Potkański (Podkański) Franciszek herbu Brochwicz (ok. 1710–1789), biskup sufragan krakowski*, [w:] PSB, t. 27, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 722–724; B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 1, s. 554; t. 2, s. 103–104 (nr 30); P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 357–358.

K. I. Sołtyk dostąpił przez posługę ordynariusza chełmińskiego Wojciecha Stanisława Leskiego, natomiast współkonsekratorów było w tym przypadku trzech, mianowicie sufragani: włocławski – Franciszek Kanigowski, chełmiński – Jan Krasicki i chełmiński – Maciej Aleksander Sołtyk, rodzony stryj przyjmującego święcenia biskupie duchownego³⁴

Rządcą diecezji kijowskiej dotychczasowy koadiutor został w roku 1756, po śmierci J. S. Ozgi, natomiast w trzy lata później, 12 lutego 1759 roku, nastąpiła jego translacja do Krakowa. Tym samym rozpoczął się najdłuższy w XVIII-wiecznych dziejach Kościoła krakowskiego okres rządów biskupich, który miał trwać bez mała trzy dekady. W rzeczywistości faktyczne rządy w powierzonych jego pieczy pasterskiej diecezji Kajetan Ignacy Sołtyk sprawował o wiele krócej. Wpierw mianowicie, w latach 1767–1773, znalazł się on – wraz ze swym następcą na biskupstwie kijowskim Józefem Andrzejem Załuskim (młodszym bratem Andrzeja Stanisława Załuskiego i drugim ze współzałożycieli Biblioteki Załuskich) – na zesłaniu w Rosji. Po powrocie stamtąd na nowo wprawdzie przejął pełnię odpowiedzialności za losy Kościoła krakowskiego, szybko jednak okazało się, iż pobyt w niewoli poważnie nadszarpnął jego zdrowie i doprowadził do pogłębiającego się rozstroju nerwowego, który zaczął uniemożliwiać mu wypełnianie tak odpowiedzialnych obowiązków. W tych okolicznościach przydany został K. I. Sołtykowi koadiutor, w którego rękach spoczęło też realne kierownictwo sprawami biskupstwa. Mowa o biskupie Michale Jerzym Poniatowskim, ordynariuszu płockim, młodszym bracie panującego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów od roku 1764 króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. O sakrze tego hierarchy pisaliśmy już przy innej okazji³⁵, wystarczy zatem przypomnieć w tym miejscu, że odbyła się ona w niedzielę 3 października 1773 roku w warszawskiej kolegiacie św. Jana Chrzciciela, w której to świątyni pełni kapłaństwa dostąpili również Stanisław Kazimierz Dąmbki i Jan Aleksander Lipski. Głównym konsekratorem M. J. Poniatowskiego był ówczesny nuncjusz apostolski w Polsce Giuseppe Garampi, arcybiskup tytularny Berythus, natomiast współkonsekratorami ordynariusze: chełmiński – Antoni Onufry Okęcki i łucki – Feliks Paweł Turski³⁶ Ten ostatni miał zostać

³⁴ ADPelp, A 16, s. 110; „Kurier Polski” 1749 nr DCLXXXIII, s. [1]–[2]; F. R z e p n i c k i, *Vitae praesulum Poloniae...*, t. 1, s. 383. Także: J. K o r y t k o w s k i, *Prałaci i kanonicy...*, t. 3, Gniezno 1883, s. 560 (tamże przypis 2); K. R u d n i c k i, *Biskup Kajetan Sołtyk 1715–1788*, Kraków–Warszawa 1906, s. 8; K. E s t r e i c h e r, *Bibliografia polska*, t. 30, s. 260.

³⁵ K. R. P r o k o p, *Sakry metropolitów gnieźnieńskich w XVIII i XIX stuleciu (1681/1688–1915)*, „Studia Gnesnensia” 18:2004, s. 101–102; tenże, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji płockiej w XVIII wieku*, s. 226–227.

³⁶ Archiwum Diecezjalne w Płocku, AEp 69(129) – Acta postcurialia Celsissimi, Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini, Domini Michaelis Georgii Ciołek principis Po-

w przyszłości kolejnym pasterzem Kościoła krakowskiego, stąd będzie jeszcze o nim niżej mowa.

Tuż przed swym deportowaniem w głąb Rosji biskup Kajetan Ignacy Sołtyk zdołał doprowadzić do pomyślnego finału przedsięwzięcie, o którym już co najmniej dekadę wcześniej zamyślał jego poprzednik na stolicy św. Stanisława. Mając na uwadze rozległość diecezji krakowskiej, w której w ciągu XVIII stulecia wydatnie też wzrosła liczba mieszkańców, biskup Andrzej Stanisław Załuski powziął plan ustanowienia w jej granicach drugiej sufraganii (okręgowej), na jej siedzibę przewidując Lublin, w czym zresztą nawiązał do koncepcji wysuniętej jeszcze w roku 1644 przez biskupa Piotra Gembickiego, a ponowionej w roku 1669 przez następcę tamtego – Andrzeja Trzebickiego. W tym kontekście nie sposób nie nadmienić, że w świadomości przynajmniej części kleru ówczesnego Kościoła krakowskiego pojęcie sufragana lubelskiego zadomowiło się już wcześniej, jako że tym mianem określano niekiedy biskupa bakowskiego z lat 1737–1782 Stanisława Rajmunda Jezierskiego³⁷. Ów wywodzący się z zakonu dominikanów hierarcha, będący pasterzem biskupstwa położonego poza granicami Rzeczypospolitej Obojga Narodów, przebywał często w diecezji krakowskiej (tu zresztą, 4 maja 1738 roku, otrzymał w Kielcach sakrę z rąk kardynała Jana Aleksandra Lipskiego), w szczególny sposób będąc związany wła-

niatowski, episcopi Plocensis, ducis Pultoviensis, abbatis commendatarii Cervenensis, [...] ab anno 1773 in annum 1774, s. 37–39; ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta fidelitatis et professiones fidei, vol. 6, k. 202r–209v; tamże, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 185, k. 406v, 408v; „Wiadomości Warszawskie” 1773 nr 80 (z 6 X 1773), s. [3]. Sakra Michała Jerzego Poniatowskiego stała się okazją dla powstania okolicznościowych dzieł poetyckich, a w tej liczbie *Ody nie do druku* Stanisława Trembeckiego i *W dzień konsekracji* Adama Naruszewicza. W przedmiocie krakowskiej koadiutorii królewskiego brata: AKMK, AEp 100: Prothocollon actorum vialium Curiae Celsissimi Principis Illustrissimi et Reverendissimi Domini Caietani Ignatii Sołtyk, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Cracoviensis, ducis Severiae, anno quo incolumis ex captivitate rediit Domini MDCCCLXXIII conscriptum [1773–1777], s. 222–225 („Assumptio Celsissimi Poniatowski in coadiutorem episcopatus Cracoviensis”).

³⁷ Np.: AKMK, AV 53: Akta wizytacji [...] dwóch dekanatów, wolbromskiego i lelowskiego, przez W. Jmci X. Jacka Kochońskiego, kanonika sandomierskiego, plebana troieckiego, w roku 1782 odprawionej, wypisane, s. 169 (gdzie w odniesieniu do parafii Irządze w dekanacie lelowskim czytamy, że proboszczem był tam wówczas kanonik sandomierski Wojciech Wybranowski, „poświęcony na kapłaństwo w roku 1763 od J.W. Jmci X. Jezierskiego, biskupa bakońskiego, sufragana lubelskiego”). Z kolei co się tyczy zamysłów biskupa A. S. Załuskiego odnośnie do utworzenia okręgowej sufraganii z ośrodkiem w Lublinie, to w swej relacji z roku 1756 dla Stolicy Apostolskiej o stanie diecezji krakowskiej, w punkcie odnoszącym się do funkcji sufragana, hierarcha ten nie omieszkiał nadmienić: „intendo in civitate Lublinensi loco publico, ubi peragitur Tribunal (ultimae instantiae in Regno subsellium) et ubi occurrunt multae solemnitates episcopales, maxime consecrandi, ordinandi, benedicendi etc., alterum suffraganeum fundare et de dote seu pensione illi providere” (*Relacje o stanie diecezji krakowskiej 1615–1765*, wyd. W. Müller, Lublin 1978, s. 152; tamże, na s. 175, zob. informację o tworzonej sufraganii lubelskiej, zawartą w analogicznej relacji biskupa K. I. Sołtyka z roku 1765).

śnie z Lubelszczyzną. Jeszcze mianowicie przed swym wyniesieniem do godności biskupiej piastował dwukrotnie urząd przeora dominikańskiego konwentu w Lublinie, później zaś, już jako członek episkopatu, uzyskał na tym terenie trzy zapewniające mu stosowny dochód beneficja, mianowicie probostwa w Kocku (dekanat Parczew), Garbowie (dekanat Kazimierz Dolny) i Wielowisi (dekanat Rudnik), oraz był oficjałem generalnym lubelskim. Nie dziwi zatem, iż wielokrotnie udzielał się tu z posługami pontyfikalnymi, co w jakiejś mierze rozwiązywało problem niezbyt częstych bytności na Lubelszczyźnie biskupów z dość odległego Krakowa³⁸ Było to jednak rozwiązanie o charakterze li tylko tymczasowym, stąd – jak wyżej wspomniano – biskup A. S. Załuski podjął starania zmierzające do erygowania stałej sufraganii okręgowej. Stosownie też do przyjętej w tego rodzaju przypadkach procedury, swój projekt ordynariusz *loci* przedstawił do akceptacji Stolicy Apostolskiej, jednakże miał się on tam spotkać z negatywnym nastawieniem, którego pasterz ten nie zdążył już przewyciężyć przed swą rychłą śmiercią. Do rozpoczętych przezeń starań nawiązał jednak kolejny rządca diecezji krakowskiej, biskup K. I. Sołtyk, i – przy wydatnym poparciu ze strony króla Augusta III – zdołał pokonać opory na gruncie rzymskim.

Owocem tego był wydany 22 grudnia 1760 w imieniu papieża Klemensa XIII przez Kongregację Konsystorialną reskrypt zezwalający na podjęcie dalszych działań w owym kierunku. Zasadniczym problemem okazała się jednak kwestia zapewnienia nowemu sufraganowi odpowiedniego uposażenia o stałym charakterze, którego minimalną wysokość *Stolica Apostolska* określiła dość wysoko. Chcąc rozwiązać tę trudność, już w roku kolejnym, tj. 1761, biskup Sołtyk inkorporował do owego uposażenia mającej powstać sufraganii dochody związane z prałaturą archidiacona w lubelskiej kapitule kolegiackiej. Łącznie z dziesięcinami stołu biskupiego z kilku wsi w parafii kockiej (jej proboszczem był – przypomnijmy – biskup Jezierski) oraz innymi, pomniejszych źródłami dochodu, miało to dać w sumie żadaną kwotę. Mimo powyższego rozmaite przeszkody na drodze do kanonicznego erygowania sufraganii piętrzyły się jeszcze przez kilka lat, przy czym szczególnie

³⁸ Zob. m.in.: AKMK, AV 42: Acta visitationis ecclesiarum in decanatus Rudnicensi et Michocinensi [...] per Andream Potocki, canonicum ecclesiarum cathedralium Chelmensis et coadiutorem Cracoviensis, archidiaconum et officialem Sandomiriensem, expeditae diebus mensium Ianuarii, Februarii et Martii anno Domini 1748, k. 41v (Wielowieś); tamże, AV 43: Visitatio in archidiaconatu Lublinensi duorum decanatum, nempe Casimiriensem et Solecensem, [...] per Casimirum Josephum Dziewulski, cantorem collegiatae Opatoviensis, praepositum Wislicensem, parochum Sochacoviensem, anno Domini 1748^{vs} expedita, s. 128 (Garbów); Archiwum Prowincji OO. Dominikanów w Krakowie, Lb 125: Metrica conventus Lublinensis, in qua nomina omnium fratrum Ordinis Praedicatorum religionis SS. Patris Dominici professorum ab anno Domini 1587 describuntur, ex antiquo originali in novum volumen translata et correctata [...] anno 1787, s. [8].

istotne znaczenie dla całokształtu spraw miał fakt, iż rzeczona prałatura archidiacona, która odtąd miała być złączona z funkcją sufragana, znajdowała się ówczas w rękach nie tego akurat duchownego, któremu ordynariusz zamierzał powierzyć obowiązki sufragańskie na Lubelszczyźnie. Kandydatem K. I. Sołtyka na ową godność był mianowicie dzierżący w lubelskiej kapitule kolegiackiej prałaturę dziekana Jan Kanty Lenczowski, zarazem kanonik katedralny chełmski i proboszcz w Czemiernikach (w dekanacie parczewskim), który to duchowny dołożył się zresztą do uposażenia sufraganii, zapisując od siebie na ten cel sumę 27 000 złp. On też faktycznie uzyskał od pasterza Kościoła krakowskiego nominację na sufragana lubelskiego, opatrzoną datą 6 marca 1767 roku. Tego samego również dnia wystawiony został w Kielcach przez ordynariusza *loci* formalny akt erygowania drugiej w diecezji sufraganii³⁹ Dopiero teraz można było przeprowadzić w nuncjaturze apostolskiej proces informacyjny wysuniętego do godności biskupiej kandydata, po czym komplet akt przekazany został do Rzymu. Ostatecznie

³⁹ AKMK, AEp 98: Acta actorum gratiosorum seu instrumentorum et aliorum pro dioecesi Cracoviensi sub regimine Celsissimi et Reverendissimi Principis Domini Caietani Ignatii Sołtyk, episcopi Cracoviensis, ducis Severiae, [...] ab anno 1759 ad mensem Octobrem anni 1767, quo in captivitate Moschoviticam cum allis senatoribus abductus fuerat, tum per tempus huius captivitatis ad Februarium anni 1773, quo Patriae restitutus fuerat [...], k. 234[236]v–235[237]v („Nominatio ad suffraganeatum Lublinense Perillustris Admodum Reverendi Joannis Lenczowski”): „Cum Sanctissimus Dominus Noster feliciter regnans, supplicationibus nostris eo nomine factis iustissimisque motivis ad id expositis inclinatus, alterum dioecesi nostrae Cracoviensis suffraganeum Lublinensem nuncupandum, illo in palatinatu ad pontificalia administranda mansurum gratiosissime indulserit supremo suo beneplacito per organum Sacrae Congregationis Consistorialis sub die 22^{da} Decembris 1760 anno concesso, cumque omnia praeambula huiusmodi suffraganeum respicientia ad tramites praedicti beneplaciti pontificii iam sint effectuada, provisa et adimpleta, cupientes in praesentiarum habere tandem alterum hunc suffraganeum tantopere a nobis et praedecessoribus nostris exoptatum, illisque oris maximi necessarium, post maturam deliberationem de assumendo utili et fructuoso in Vineam Domini adiutore intra nos habitam, in personam Fraternalitatis Tuae, cuius nobilitatem, pietatem, zelum, morum gravitatem, doctrinam aliasque multiplices praeclaros virtutes perspectas et probatas habemus, mentis nostrae oculos direximus, iisdemque dotibus et virtutibus diligenter pensatis et consideratis, Fraternalitatem Tuam in partes sollicitudinis nostrae episcopalis assumimus, atque ad memoratum suffraganeatum Lublinensem dioecesis nostrae pro iure nostro nominamus [...], confidentes, quod Fraternalitas Tua iugum Domini Angelicis etiam humeris formidandum suis imponendum pia devotione suscipiens, ministerium episcopale sollicite, fideliter et prudenter adimplere et meliora charismata aemulari, ita studebit et contendet, ut et nos gravibus Ecclesiae et Reipublicae curis intenti, providum et fructuosum muneris episcopalis adiutorem assumpsisse gaudeamus, et Fraternalitas Tua aeternae retributionis praemium exinde uberius consequi mereatur”; tamże, AEp 107: Acta actorum consistorii [Cracoviensis] annorum 1767, 1768, 1769, k. 30r–37v („Erectio suffraganeatus Lublinensis”). W liczbie świadków tego aktu wymienieni zostali m.in. komendatoryjny opat jędrzejowski i kustosz koron królewskich Adam Przerembski (Przerębski) oraz późniejszy sufragan krakowski Józef Olechowski. Inny, ozdobnie oprawny egzemplarz dokumentu erekcyjnego biskupa K. I. Sołtyka znajduje się w Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie, Rep. 60 A 245 („Erectio suffraganeatus Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1767”), gdzie również odpis bulli prekonizacyjnej dla biskupa J. K. Lenczowskiego oraz akt instalacji, odnoszący się do objęcia przezeń prałatury dziekana w kapitule kolegiackiej w Lublinie (Rep. 60 A 245a).

31 sierpnia 1767 roku papież Klemens XIII prekonizował Jana Kantego Lenczowskiego (zezwalając mu też na zachowanie nadal prałatury dziekana, kanonii katedralnej w Krasnymstawie oraz dwóch probostw) tytulariuszem Abdery, co wiązało się z kanonicznym zatwierdzeniem przez Stolicę Apostolską erekcji okręgowej sufraganii lubelskiej w obrębie diecezji krakowskiej⁴⁰

Dotychczasowy dziekan kapituły kolegiackiej w Lublinie, któremu na objęcie przypisanej do sufraganii prałatury archidiakona tejże kolegiaty przyszło czekać aż do roku 1796, a więc przez bez mała trzydzieści lat, święcenia biskupie otrzymał bynajmniej nie na miejscu, ani też nie w Krakowie, lecz w Warszawie. Odbyły się one w niedzielę 18 października 1767 roku w niewielkim kościółku (określanym niekiedy mianem kaplicy) Świętego Krzyża, wzniesionym w latach 1721–1722 z fundacji biskupa Teodora Andrzeja Potockiego na tzw. gruncie Daniłowiczowskim (aktualnie region Placu Teatralnego). Świątyni tej nie należy mylić z noszącą identyczne wezwanie dzisiejszą bazyliką przy Krakowskim Przedmieściu, przy której już wówczas duszpasterzowali misjonarze–lazaryści, podczas gdy kościół Świętego Krzyża był powierzony jezuitom. Zakon ów miał wprawdzie w Warszawie o wiele okazalszą świątynię pw. Matki Bożej Łaskawej, sąsiadującą bezpośrednio z kolegiatą św. Jana Chrzciciela (od roku 1818 archikatedrą), jednakże rzeczony kościółek na gruncie Daniłowiczowskim obsługiwany był przez zakonników z Lublina, podobnie jak przyległy do niego dom zakonny podlegał jurysdykcji superiora lubelskiego kolegium Towarzystwa Jezusowego. Zapewne więc Jana Kantego Lenczowskiego łączyły wcześniej na gruncie lubelskim bliższe relacje z tamtejszymi jezuitami, skoro właśnie ich warszawską świątynię wybrał na miejsce swej sakry. Głównym szafarzem święceń biskupich był w tym przypadku ordynariusz chełmski Feliks Paweł Turski (dostępujący pełni kapłaństwa prałat należał wszak do grona kapituły katedralnej w Krasnymstawie i z chełmskim środowiskiem duchownym był ściśle związany), natomiast współkonsekratorami: rezydujący w Warszawie były biskup smoleński Jerzy Mikołaj Hylzen oraz koadiutor chełmiński

⁴⁰ Odnośnie do faktów związanych z erygowaniem sufraganii okręgowej z ośrodkiem w Lublinie zob. także: W. K. Zieliński, *Monografia Lublina*, t. 1: *Dzieje miasta Lublina*, Lublin 1878, s. 162; J. A. Wadowski, *Kościół lubelskie*, Kraków 1907 [reprint: Lublin 2004], s. 133–135 (tamże zwł. przypis 4); B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 2, s. 105–109; B. Przybyszewski, *Zarys dziejów diecezji...*, s. 144, 149; B. Kumor, *Krakowska diecezja, do 1925 archidiecezja*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 9, Lublin 2002, kol. 1156 (*Sufragany okręgowe*); *Dzieje archidiecezji lubelskiej (1805–2005)*, red. M. T. Zająkiewicz, Lublin 2005, s. 33. Nadto: Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkp. 2377: Kościół Ś[więtego] Michała Archaniola [...] w Lublinie i wiadomość o sufraganii lubelskiej [...] oraz noty Jana Ambrożego Wadowskiego.

Krzysztof Hilary Szembek, tytulariusz Uranopolis (Verinopolis), który sam konsekrowany został zaledwie trzy tygodnie wcześniej (29 IX 1767)⁴¹

Biskup Jan Kanty Lenczowski był pierwszym i zarazem też jedynym w dziejach diecezji krakowskiej sufraganiem lubelskim – do roku 1790. Nie jest to jednak data jego śmierci, lecz odłączenia Lubelszczyzny od biskupstwa krakowskiego i włączenia jej w obręb sąsiedniej diecezji chełmskiej. Sam zamysł tego rodzaju przesunięcia granic kościelnych w owym regionie nie był zresztą nowy, a wręcz przeciwnie – pierwszy raz próbę takową podjęto jeszcze w latach dwudziestych XV wieku, lecz wówczas zakończyła się ona niepowodzeniem⁴². Obecnie jednak, kiedy w zmienionych realiach geopolitycznych po I rozbiórce Rzeczypospolitej Obojga Narodów zdecydowano się przeprowadzić nową delimitację diecezji, sprawa przynależności Lubelszczyzny na powrót stała na porządku dziennym, że zaś od roku 1788 stolica św. Stanisława dłuższy czas wakowała (o czym dalej), wykorzystano ów moment dla uszczuplenia granic diecezji krakowskiej. Stosowny projekt, wcześniej opracowany, zaaprobowany został przez zgromadzonych w roku 1790 w Warszawie na wspólnej konferencji biskupów obrządku łacińskiego, a następnie usankcjonowany przez konstytucję sejmową z 11 czerwca tr. Sprzeciwu nie zgłosiła także na bieżąco informowana o rozwoju spraw Stolica Święta, stąd też 20 lipca 1790 roku zapadła w Rzymie decyzja o przyłączeniu do diecezji chełmskiej 113 parafii z terenu województwa lubelskiego, ziemi łukowskiej, ziemi stężyckiej i powiatu urzędowskiego, a więc całego archidiakonatu lubelskiego oraz części archidiakonatu zawichojskiego i dekanatu radomskiego (na wschód od Wisły) dotychczasowego biskupstwa

⁴¹ J. W a d o w s k i, *Kościół lubelski...*, s. 134; J. W i ś n i e w s k i, *Katalog prałatów...*, s. 177; por. HC, t. 6, s. 61.

⁴² Rzecz odnosi się do czasów biskupów Zbigniewa z Oleśnicy (Kraków) i Jana Biskupca (Chełm), konkretnie zaś lat 1424–1426. Pasterz Kościoła chełmskiego, przy poparciu króla Władysława Jagiełły, uzyskał wówczas decyzję Stolicy Apostolskiej, mocą której *districtus Lublinensis* wyłączony został spod jurysdykcji ordynariuszy krakowskich i poddany jego władzy, z czym też łączyło się przeniesienie stolicy biskupiej z Chełma do Lublina (1424). Zdecydowana kontrakcja Zbigniewa z Oleśnicy, który zyskał w owym względzie poparcie ze strony elit politycznych kraju (1425), doprowadziła do cofnięcia przez papieża Marcina V wcześniejszej decyzji i przywrócenia *status quo ante* (1426); zob. B. S. K u m o r, *Granice (archi)diecezji krakowskiej*, „Prawo Kanoniczne” 6:1963 nr 1–4, s. 539–540; Z. S t a r n a w s k i, *Źródła do sporu o przynależność diecezjalną powiatu lubelskiego w XV w.*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 11:1964 z. 4, s. 157–183 (gdzie na s. 162–182 świadectwa źródłowe); B. K u m o r, *Granice metropolii i diecezji polskich*, Lublin 1969–1971 [nadbitka z „Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych” 18:1969–23:1971], s. [60]–[61], [133]; tenże, *Dzieje diecezji...*, t. 1, s. 143–146. Ponadto zob. J. S a w i c k i, *Jan Biskupiec, biskup chełmski, (1377–1452). Szkic biograficzny*, „Nasza Przeszłość” 4:1948, s. 103–124; A. S o c h a c k a, *Biskupstwo chełmskie w polityce Władysława Jagiełły do 1417 roku*, [w:] *Res historica*, t. 20, red. H. G m i t e r e k, G. J a w o r, Lublin 2005, s. 11–24.

krakowskiego⁴³ Odtąd też ordynariusze chełmscy zaczęli tytułować się biskupami chełmsko-lubelskimi, jakkolwiek akurat na to nie mieli formalnej zgody ze strony papieża⁴⁴ Począwszy od roku 1790 J. K. Lenczowski był zatem sufraganem lubelskim już nie w diecezji krakowskiej, lecz chełmskiej, przy czym tak się złożyło, że doczekał on jeszcze kolejnych, doniosłych zmian w organizacji kościelnej na owym terenie, tym razem związanych z definitywnym upadkiem Rzeczypospolitej Obojga Narodów w następstwie dwóch kolejnych rozbiorów. W roku 1805 doszło mianowicie do likwidacji biskupstwa chełmskiego i utworzenia w jego miejsce nowej diecezji lubelskiej, które to postanowienie zawarte zostało w bulli papieża Piusa VII z 23 września tr. (kilka miesięcy wcześniej miało miejsce także zniesienie biskupstwa tarnowskiego i erygowanie z kolei diecezji kieleckiej). Ze względu na ogólne uwarunkowania polityczne odnośna decyzja Stolicy Świętej nie od razu doczekała się wprowadzenia w życie, lecz musiały upłynąć jeszcze pełne dwa lata, nim to nastąpiło. Ostatecznie 19 października 1807 roku przybyły specjalnie w tym celu do Lublina arcybiskup lwowski Kajetan Ignacy Kicki ogłosił – jako ustanowiony po temu delegat apostolski – utworzenie diecezji lubelskiej⁴⁵ Tego już że momentu biskup Jan Kanty Len-

⁴³ AKMK, b.: Acta post-curialia dioecesis Cracoviensis stante administratione eiusdem Celsissimi, Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini, Domini Michaelis Georgii Ciołek principis Poniatowski, Dei et Apostolicae Sedis gratia archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, primatis Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae, primique principis, administratoris cum plena iurisdictione Cracoviensis, abbatis commendatarii Cervenensis et Tynecensis, ordinum Poloniae equitis, ex annis 1787, 1788, 1789 et 1790 conscripta, s. 514–515 („Ingrossatio Cracoviensis dismembrationis et incorporationis episcopatus Helmensi. Varsaviae, 30 Augusti 1790” [dekret Kongregacji Konsystorialnej datowany: Rzym, 20 VII 1790]), 516–517 („Ingrosacja kopii listu J.W. J.X Garnysza, biskupa lubelskiego i chełmskiego, podkanclerzego koronnego, do J.W. J.X^a Olechowskiego, sufragana krakowskiego, dnia 28 Augusta 1790”), 517–523 („Ingrosacja obwieszczenia o objęciu rządów przez J.W.^o Garnysza, biskupa chełmskiego, w częściach od biskupstwa krakowskiego oddzielonych, a do jego diecezji przyłączonych. Warszawa, 10 IX 1790” [obwieszczenie datowane: Warszawa, 30 VIII 1790]), 523–526 („Ingrosacja obwieszczenia i urzędzenia duchowieństwa lubelskiego w kilku zawartego punktach przez J. W. Garnysza, biskupa tegoż duchowieństwa i diecezji, wydanego. Warszawa, 10 IX 1790” [obwieszczenie datowane: Warszawa, 5 VIII 1790]), 526–528 („Ingrosacja kopii responsu J.W. X. Olechowskiego, sufragana krakowskiego, do J.W.^o Garnysza, biskupa chełmskiego. Warszawa, 12 IX 1790”), 528–530 („Ingrosacja obwieszczenia od Urzędu Biskupiego Krakowskiego do kościołów farnych diecezji przy granicy województwa lubelskiego i ziemi stężyckiej leżących. Warszawa, 15 IX 1790” [obwieszczenie datowane: Kraków, 6 IX 1790]).

⁴⁴ M.in.: B. K u m o r, *Granice (archi)diecezji...*, s. 546–547; tenże, *Granice metropolii i diecezji...*, s. [133]–[134], [218]–[219], [302]–[303]; tenże, *Dzieje diecezji...*, t. 1, s. 168–178; *Dzieje archidiecezji lubelskiej...*, s. 30, 35–37. Zob. także: B. K u m o r, *Projekt reorganizacji Kościoła w Rzeczypospolitej Obojga Narodów z 1790 roku*, [w:] *Ecclesia Posnaniensis. Opuscula Mariano Banaszak septuagenario dedicata*, red. F. L e n o r t, K. L u t y ń s k i, Poznań 1998, s. 108–109.

⁴⁵ J. W i ś n i e w s k i, *Katalog prałatów...*, s. 177–178; L. Z a l e w s k i, *Katedra i jezuici w Lublinie*, Lublin 1949, s. 142–144; J. K u c z y ń s k a, *Kościół farny św. Michała w Lublinie*,

czowski nie dożył, zmarł bowiem kilka miesięcy wcześniej – 15 (24/25) lipca tr., w 41. roku piastowania godności biskupiej⁴⁶ Kolejny sufragan lubelski, zarazem pierwszy w diecezji lubelskiej, ustanowiony został dopiero w roku 1819.

Przez krótki czas, albowiem w latach 1786–1790, w obrębie biskupstwa krakowskiego istniały równocześnie dwie sufraganie okręgowe. Obok tej z ośrodkiem w Lublinie, o której mowa była powyżej, utworzona została jeszcze za rządów biskupich Kajetana Ignacego Sołtyka sufragania sandomierska. To jednak nie odsunięty już wówczas od rządów w diecezji ordynariusz *loci* był inicjatorem powołania jej do istnienia, lecz administrujący biskupstwem Michał Jerzy Poniatowski, od roku 1785 będący metropolitą gnieźnieńskim i prymasem. W dniu 28 stycznia 1786 roku wystosował on z Warszawy list w tej sprawie do kapituły katedralnej na Wawelu, w którym stwierdzał:

„Lubo zmniejszona diecezja krakowska przez oddział nowego biskupstwa tarnowskiego, atoli tak w sobie jeszcze jest liczna co do kościołów, duchowieństwa i ludu wiernego, iż przyczynienie w niej nowej sufraganii sandomierskiej zdaje się być potrzebne. Nie potrafią albowiem obydwaj JJ. XX. Sufragani, krakowski i lubelski, których już ma diecezja, dogodzić potrzebom wszystkim obszernego województwa sandomierskiego, w którym i Seminarium Kieleckie corocznego święcenia wyciąga (a wysyłać seminarzystów na święcenia z wielką jest niewygodą i nawet z rozproszeniem ducha do tej świętej promocji przygotowanego), i wielka liczba kościołów konsekracji uroczystej czekających, i mnóstwo ludu wiernego, który sakramentu bierz-

Lublin 2004, s. 81; *Dzieje archidiecezji lubelskiej...*, s. 35–38; B. K u m o r, *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786–1985*, Kraków 1985, s. 82–88.

⁴⁶ Na temat jego biografii zob. m.in.: L. Ł ę t o w s k i, *Katalog biskupów...*, t. 3, s. 240; W. K. Z i e l i Ń s k i, *Monografia Lublina...*, t. 1, s. 162; K. E s t r e i c h e r, *Bibliografia polska*, t. 21, s. 165; J. W a d o w s k i, *Kościoły lubelskie*, s. 134–135; M. P ę c k o w s k i, *Józef Olechowski, archidiakon i sufragan krakowski, 1735–1806 (szkic historyczny)*, Kraków 1926, s. 31 (tamże przypis 2); J. W i ś n i e w s k i, *Katalog prałatów...*, s. 177–178; W. F. P a w e l e c, *Biskupstwo chełmskie...*, cz. [7], „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 17:1935 nr 1, s. 28 (nr 18); J. K e r m i s z, *Lublin i Lubelskie w ostatnich latach Rzeczypospolitej*, t. 1: *W czasie Sejmu Wielkiego i wojny polsko-rosyjskiej 1792 r. oraz pod rządami targowicko-grodzińskimi*, Lublin 1939, s. 16, 53; B. S. K u m o r, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 2, s. 109–110 (nr 1); P. N i t e c k i, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 243; *Dzieje archidiecezji lubelskiej...*, s. 33; *Chęci życzliwych uprzejmość Jaśnie Wielmożnemu Jmci Xiędzu Kantemu Lenczowskiemu, biskupowi abderytańskiemu, suffraganowi lubelskiemu, Orderu Św. Stanisława kawalerowi, w dzień uroczysty swych imienin szczęśliwie rok 84. wieku swojego daj Boże w nadsetne lata zaczynającemu oświadczona roku 1803, dnia 23 października*, Lublin [b.r.w.], gdzie na s. [6], w przypisie (h), czytamy, że „J.W. Suffragan przez lat 35 biskupstwa swego sakrament bierzmowania dał osobom 100 600, kapłańskie święcenia dał klerykom 3060, kościołów poświęcił 40, co z *Metryk* pokazuje się” Wspomniane tu „metryki”, to niewątpliwie oficjalny wykaz czynności pontyfikalnych biskupa Jana Kantego Lenczowskiego – księga, o której późniejszych losach nie posiadamy wiadomości i nie wiemy, czy zachowała się do dziś dnia.

mowania obierać w wielu miejscach sposobu nie ma dla rzadkości znajdowania się w nich biskupów. Te więc powody łatwo nas skłaniają do projektu erygowania sufraganii sandomierskiej⁴⁷

W dalszej części swego pisma administrujący Kościołem krakowskim hierarcha przeszedł z kolei do kwestii (skądinąd fundamentalnej) uposażenia nowej funkcji, oznajmiając:

Fundusz tej sufraganii obmyślamy następujący: 1° Prowenta wszystkie archidiaconi sandomierskiej, na której będzie pryncypalnie erygowana, tak aby sufragan sandomierski był zawsze archidiaconem. [...] 2° Przyda się do funduszu teje folwark *Seminarii Sandomiriensis*, które już tam być nie może, bo pryncypalny fundusz w Galicji przepadł [...]. 3° Obmyślony jest [także] na fundusz teje sufraganii kapitał 20 000 złotych, który się na dobrach zapisze z czynszem na dochód sufraganów. 4° Jest jeszcze w intencji naszej przydać do tego funduszu wójtostwo jakie w [biskupim] kluczu kieleckim i Kielc bliskie, a to w tym zamiarze, że gdy sufragan sandomierski dla święcenia tamecznych kleryków i innych czasem funkcji do Kielc zjeżdżać będzie, aby z bliskiego wójtostwa, na fundusz swój obróconego, miał przecież potrzebne wygody przez czas takowego zabawiania się swojego⁴⁸

Zebrani na sesji w dniu 4 lutego 1786 roku członkowie kapituły katedralnej z Wawelu, ponoszący współodpowiedzialność za sprawy diecezji krakowskiej, po wysłuchaniu odczytanego im pisma prymasa Poniatowskiego wyrazili ze swej strony przyzwolenie na utworzenie sufraganii okręgowej z ośrodkiem w Sandomierzu, o czym też administrator biskupstwa został bezzwłocznie powiadomiony⁴⁹ Zwrócił się on w następnej kolejno-

⁴⁷ AKMK, b. sygn.: Acta postcurialia dioecesis Cracoviensis [...] ex annis 1784, 1785 et 1786 conscripta, s. 249–250.

⁴⁸ Tamże, s. 250–251.

⁴⁹ Tamże, s. 268–273 („Ingrosatio decreti capituli generalis ecclesiae cathedralis Cracoviensis, quo datur consensus erigendi novi suffraganeatus Sandomiriensis. Varsaviae, die 20 Martii 1786”). Tu także tekst cytowanego wcześniej pisma prymasa M. J. Poniatowskiego z 28 I 1786 roku, po łacinie różniący się w szczegółach w stosunku do jego polskiej wersji (m.in.: „Quamvis diminuta sit dioecesis Cracoviensis per abstractionem notabilis territorii pro erectione novi episcopatus Tarnoviensis, in dominio Austriaco cessi, nihilominus adeo adhuc tam in sui extensione est ampla, quam in numero ecclesiarum parochialium, cleri et fidelis populi referta, ut erectio in eadem novi suffraganeatus Sandomiriensis videatur esse omnino necessaria. Nunquam enim poterunt ambo Reverendissimi Suffraganei Cracoviensis et Lublinensis, quos iam habet dioecesis, adaequate satisfacere omnibus exigentiis amplissimi palatinatus Sandomiriensis, in quo numerum Seminarium in oppido Kielce circa collegiatam ibidem a Celsissimis Episcopis Cracoviensibus fundatam, quovis anno expostulat praesentiam episcopi ad ordinandos Seminarii alumnos, quos ad hunc effectum ex loco educationis alio mittere et magnopere incommodum est et experientia docuit, id factum fuisse frequenter cum dissipatione spiritus ad sacram ordinationem in Seminario praeparati, tum propterea plurimae sunt in eodem palatinatu Sandomiriensi ecclesiae, quae prope a saeculis solemnem sui expectant consecrationem, ac copiosissima fidelis populi multitudo privata est administratione sacramenti confirmationis in permultis locis, in quibus nunquam aliquem episcopum praesentem haberi contigit”). Na końcu zawarta została decyzja kapi-

ści do kanoników sandomierskich (pismem z 8 marca 1786 roku), w celu uzyskania ich zgody na „zrzeczenie się prawa elekcji archidiacona kolegiaty tutejszej dla funduszu sufraganii sandomierskiej”, otrzymując datowaną na 24 marca tr. przychylną odpowiedź ze strony tegoż gremium⁵⁰ Obecnie pozostało tylko sfinalizować sprawę w Wiecznym Mieście, co wszakże w tym przypadku okazało się nie nastęrczać większych trudności i już 12 czerwca 1786 roku rzymska Kongregacja Konsystorialna wydała – po uprzednich zabiegach w tym kierunku – stosowną zgodę na erygowanie sufraganii okręgowej z ośrodkiem w Sandomierzu. Podobnie, jak to miało miejsce w przypadku lubelskiego sufragana, także tu do uposażenia tej fundacji inkorporowane zostały dochody związane z prałaturą archidiacona miejscowej kapituły kolegiackiej, każdorazowy zaś sufragan miał być jej archidiaconem (o czym wyżej), na co rzeczona kongregacja wydała *beneplicitum* 13 listopada tr. (*nota bene* w tamtym momencie archidiaconię sandomierską dzierżył nie kto inny, jak sufragan lubelski Jan Kanty Lenczowski). Ostatecznie 23 kwietnia 1787 roku papież Pius VI prekonizował biskupem tytularnym Hiriny desygnowanego jeszcze 12 maja 1786 roku przez M. J. Poniatowskiego na sufraganię w Sandomierzu 66-letniego Wojciecha Józefa Radoszewskiego, prepozyta–infułata klimontowskiego (od roku 1776) i proboszcza w Iwaniskach (dotychczas posiadane beneficja zezwolono mu zresztą nadal zachować)⁵¹, zarazem udzielając kanonicznej

tuły katedralnej, ujęta w następującej formie: „Qua propositione audita et mature perpensa, Illustrissimi et Reverendissimi Domini Praelati et Canonici huius ecclesiae cathedralis pro moderno capitulo congregati, agnoscentes in ea laudabilem zelum Celsissimi et Reverendissimi Domini Principis Primati Regni, administratoris Cracoviensis, quo emolumenta spiritualia et ornamenta huius dioecesis augere gratiose dignatur, profundas gratiarum actiones Suae Reverendissimae Celsitudini pro eo faciendas, ac quatenus tam utile opus erectionis novi suffraganeatus Sandomiriensis iuxta articulos in propositione expressos, quantocius ad effectum deducere velit, exinas petitiones capituli sui eidem exarandas resolverunt, totum contextum ac obloquentiam factae propositionis laudarunt, approbarunt, ac consensum suum in effectuationem huiusce erectionis suffraganeatus Sandomiriensis [...] concesserunt”).

⁵⁰ Tamże, s. 276–277 („Odpowiedź kapituły sandomierskiej na list J.O. Xięcia Jmci Prymasa, administratora krakowskiego, dnia 8 marca pisany”), 277–280 („Ingrossatio decreti capituli Sandomiriensis in negotio erectionis novi suffraganeatus loci”). Oba te dokumenty wciągnięte zostały do rzeczzonego tomu akt pod datą 12 IV 1786. Zob. również: tamże, s. 262–263 („Indicatio capituli Sandomiriensis cum vigore et autoritate capituli generalis” – 28 II 1798).

⁵¹ Tamże, s. 286–288 („Nominatio ad suffraganeatum Sandomiriensem novo de Sedis Apostolicae gratia erigendum Perillustri [et] Reverendissimi Adalberti Boxa Radoszewski, canonici ecclesiae insignis collegiatae Sandomiriensis et praepositi infulati Klimuntoviensis. Varsaviae, die 12 Maii 1786”); AKMK, b. sygn.: Acta postcurialia dioecesis Cracoviensis [...] ex annis 1787, 1788, 1789 et 1790 conscripta, s. 56 („Ingrossatio decreti confectionis processus pro novo suffraganeo in palatinatu Sandomiriensi. Varsaviae, 12 Martii 1787” [sam dekret nosi datę: Rzym, 13 XI 1786]), 56–58 („Ingrossatio inscriptionis summae viginti millium florenorum Polonicalium in castro Sandomiriensi per Magnificum Antonium Karski, tribunum maiorem palati-

sankcji utworzonej sufraganii okręgowej, która objęła 14 dekanatów i 210 parafii⁵²

Odmienne, aniżeli to miało miejsce w przypadku J. K. Lenczowskiego, W. J. Radoszewski sakrę postanowił przyjąć na miejscu, co też nastąpiło w niedzielę 26 sierpnia 1787 r. Pełni kapłaństwa tytulariusz Hiriny dostąpił w sandomierskiej kolegiacie Narodzenia NMP przez postugę trzech innych sufragatów, mianowicie krakowskiego – Józefa Olechowskiego, jako głównego konsekratora, oraz chełmskiego – Melchiora Jana Kochnowskiego i lubelskiego – Jana Kantego Lenczowskiego, jako współkonsekratorów⁵³ Zapewne takiego właśnie – rzecz można – pośledniejszego gremium szafarzy sakry, bez choćby jednego biskupa diecezjalnego, chciał niegdyś uniknąć J. K. Lenczowski, fatygując się w tym celu z Lublina do Warszawy. Podobnie zresztą postąpił i wspomniany wyżej J. Olechowski, którego droga wiodła z kolei z Krakowa do Pułtuska.

Duchowny ten, związany przez lata z krakowskim konsystorzem biskupim, zaliczał się do najbliższych współpracowników Michała Jerzego Poniatowskiego w okresie administrowania przez tegoż interesującym nas biskup-

natus Sandomiriensis, Illustrissimo et Reverendissimo Adalberto Boxa Radoszewski, nominato suffraganeo Sandomiriensi, pro fundo suffraganeatus Sandomiriensis. Varsaviae, 12 Martii 1787” [zapis dokonany został w aktach grodzkich sandomierskich 8 I 1787]), 61–63 („Ingrossatio submissionis Illustrissimi, Reverendissimi Adalberti Boxa Radoszewski, nominati suffraganei Sandomiriensis, de non exigenda pensione titulo congruae a mensa episcopali Cracoviensi. Varsaviae, 20 Martii 1787” [dokument submisji nosi datę: Klimontów, 12 III 1787]).

⁵² Zob. B. S. K u m o r, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 2, s. 110–112; B. P r z y b y s z e w s k i, *Zarys dziejów diecezji...*, s. 149; B. K u m o r, *Krakowska diecezja...*, kol. 1156–1157. Akta procesu informacyjnego W. J. Radoszewskiego na biskupstwo: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 188, k. 184r–209v. Prócz tego zob. AKMK, b. sygn.: Acta postcurialia dioecesis Cracoviensis [...] ex annis 1787, 1788, 1789 et 1790 conscripta, s. 73–78 („Ingrossatio bullarum pro suffraganeatu Sandomiriensi. Varsaviae, 19 V 1787”), 182–184 („Designatio perpetua stalli honorifici suffraganeatus Sandomiriensis in ecclesia cathedrali Cracoviensis. Varsaviae, 10 Maii 1788”).

⁵³ AKMK, LOrd 13: Acta functionum episcopalium Illustrissimi et Reverendissimi Domini Josephi Olechowski, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Uranopolitani, suffraganei et archidiaconi cathedralis Cracoviensis, insignis collegiatae Sandomiriensis custodis, curiae episcopalis auditoris et iudicis generalis, s. 13; J. W i ś n i e w s k i, *Katalog prałatów...*, s. 245. Por. M. P ę c k o w s k i, *Józef Olechowski...*, s. 132; B. K u m o r, *Radoszewski (Boksa-Radoszewski) Wojciech herbu Oksza (1721–1796), biskup sufragan sandomierski*, [w:] PSB, t. 29, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 753 (gdzie błędna informacja, jakoby interesująca nas tu sakra odbyła się w kolegiacie opatowskiej). Zachowała się również (w Archiwum Kapituły Katedralnej Sandomierskiej) księga czynności pontyfikalnych Wojciecha Józefa Radoszewskiego (Acta functionum episcopalium Illustrissimi et Reverendissimi Domini, Domini Adalberti Josephi Boxa Radoszewski, episcopi Hirinensis, suffraganei noviter erecti Sandomiriensis, praepositi infulati Klimuntoviensis, in Iwaniska curati, ab anno Domini ut sequitur 1787), gdzie na s. 2–3 wpis odnoszący się do sakry tego hierarchy (z kolei na s. 4 o pierwszych udzielonych przez niego 2 września 1787 święceniach).

stwem. Dzięki niemu też dostąpił godności biskupiej, kiedy bowiem w roku 1786 dotychczasowy sufragan Franciszek Potkański, motywując swój krok wiekiem i stanem zdrowia, złożył 7 lutego tr. rezygnację z piastowanej funkcji (był to jedyny tego rodzaju przypadek w nowożytnych dziejach diecezji krakowskiej)⁵⁴, Michał J. Poniatowski desygnował w tydzień później (14 II) na jego następcę właśnie prałata Józefa Olechowskiego, oficjała i wikariusza generalnego⁵⁵ Prekonizowany już 3 kwietnia 1786 roku tytulariuzem Uranopolis (Verinopolis) ówże duchowny, który nadal miał pozostać archidiaconem krakowskim i kustoszem sandomierskim oraz kanonikiem kolegiaty w Kielcach i proboszczem w Stopnicy, sakrę przyjął – jak wspomniano – w Pułtusku, w tamtejszej kolegiacie Zwiastowania NMP i św. Mateusza, w niedzielę 16 lipca tr. Jego głównym konsekratorem był też ordynariusz *loci*, biskup płocki Krzysztof Hilary Szembek (niegdyś już współszafarz święceń biskupich J. K. Lenczowskiego), którego ze środowiskiem kościelnym Krakowa łączyły bardzo ścisłe związki (przez ponad pół wieku, do samej śmierci, należał do grona kapituły katedralnej na Wawelu), natomiast współkonsekratorami trzech sufragani: wrocławski – Jan Dembowski, płocki – Wojciech Józef Gadomski i lubelski – Jan Kanty Lenczowski⁵⁶. Za ledwie

⁵⁴ Zob. wyżej przypis 32; AKMK, b. sygn.: Acta postcurialia dioecesis Cracoviensis [...] ex annis 1784, 1785 et 1786 conscripta, s. 258 („Zabezpieczenie przy dochodach sufraganii krakowskiej J.W. Jmci X^a Potkańskiego, biskupa patareńskiego, po onejże uroczystej rezygnacji”). Jest to dokument arcybiskupa M. J. Poniatowskiego datowany: Warszawa, 10 II 1786, w którym czytamy: „Lubo J.W. Jmć Xiądz Potkański, biskup patareński, sufragan dotąd krakowski, w ręce nasze rezygnował sufraganię krakowską, którą przez lat trzydzieści i trzy chwalebnie i pracowicie sprawował, atoli my mając szczególniejsze względy na Jego zasługi, prace i te szczodre ozdoby Kościoła katedralnego krakowskiego, na które znaczne sumy wyłożył, obmyślając przy tym, aby przy podeszłym wieku swoim miał wystarczające dochody na utrzymanie przystojności dostojęstwa biskupiego, lubośmy rezygnację rzeczonyj sufraganii krakowskiej przyjęli, atoli *motu proprio* z przyczyn wyżej namienionych tegoż J.W. Jmci X^a Potkańskiego, biskupa patareńskiego, przy używaniu całego funduszu tejże sufraganii krakowskiej do Jego śmierci niniejszym naszym instrumentem utrzymujemy i zupełnie zachowujemy”.

⁵⁵ Tamże, s. 259 („Nominatio ad suffraganeatum [Cracoviensem] Reverendissimi Domini Josephi Olechowski, archidiaconi cathedralis, auditoris et iudicis generalis Cracoviensis. Varaviae, die 14 Februarii 1786”). Poniżej dopisana została następująca nota informacyjna o uposażeniu krakowskiej sufraganii, którą warto przytoczyć: „Suffraganeatus Cracoviensis ad novem millia florenorum Polonicalium circiter quotannis impostat provenientes ex sequentibus titulis: 1^{mo} Ex certa parte beneficii curati in Wawrzeńczyce, praefato suffraganeatu incorporata. 2^a De quibusdam decimis ex bonis conventus monialium Ordinis Sanctae Clarae ad ecclesiam Sancti Andreae Cracoviae percipi solitis. 3^a Ex censu de summa quadam curae et praesidio Reverendissimi Capituli Cathedralis Cracoviensis commissa” (tamże, s. 259–260).

⁵⁶ AKMK, LOrd 13, s. 5; „Gazeta Warszawska” 1786 nr 59 (z 25 VII 1786), s. [1]–[2]; J. Bartoszewicz, *Krzysztof Hilary Szembek, biskup płocki (1784–1797). Szkic biograficzny*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” 19:1850, s. 155; M. Pęcowski, *Józef Olechowski...*, s. 132. Zob. także: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 187, k. 436r–457v; tam-

w rok później sam J. Olechowski wystąpił w charakterze głównego konskratora – podczas święceń biskupich Wojciecha Józefa Radoszewskiego (o czym wyżej)⁵⁷, który to ostatni hierarcha posługę w interesującej nas diecezji pełnił do śmierci w dniu 6 czerwca 1796 roku (po jego zgonie sufragania sandomierska pozostawała nieobsadzona aż do momentu ustanowienia w roku 1818 odrębnej stolicy biskupiej w Sandomierzu)⁵⁸

Nie sposób nie wspomnieć w tym miejscu, że niezależnie od bezzwłocznego obsadzenia funkcji sufragana w Krakowie po rezygnacji F. Potkańskiego oraz doprowadzenia w tym samym mniej więcej czasie do erygowania nowej sufraganii okręgowej, Michał Jerzy Poniatowski udzielił nadto w okresie administrowania przezeń Kościołem krakowskim prawa sprawowania posług pontyfikalnych w granicach owego wciąż rozległego biskupstwa kilku innym hierarchom, mianowicie biskupowi smoleńskiemu Gabrielowi Wodzińskiemu *vel* Wodzyńskiemu (21 V 1786), opatowi klaustralnemu benedyktynów z Mogilna Emilianowi Kosińskiemu (25 IV 1786), opatowi klaustralnemu kanoników regularnych laterańskich z Trzemeszna Michałowi Kosmowskiemu (14 XII 1786), jego koadiutorowi Józefowi Raczyńskiemu (19 XII 1786), oraz – w skromniejszym nieco zakresie – opatowi klaustralnemu cystersów z Koprzywnicy Krzysztofowi Skotnickiemu (13 XI 1787), spośród których tylko ów ostatni stale rezydował na terenie interesującej nas diecezji⁵⁹. W postępowaniu prymasa w owej materii nie było zresztą nic nadzwyczajnego, albowiem podobne decyzje podjął on w poprzednich latach – jako ordynariusz – w Płocku, następnie zaś – jako metropolita – także w Gnieźnie, przy czym w obu tych przypadkach grono upoważnionych przez niego do udzielania się z posługami pontyfikalnymi w obu Kościołach partykularnych hierarchów było o wiele liczniejsze, ani-

że, Archivio Concistoriale, Iuramenta fidelitatis et professiones fidei, vol. 9, k. 160r–161v (*iuramentum* wykonane 18 II 1786 w Krakowie na ręce biskupa Franciszka Potkańskiego, w obecności kanoników krakowskich Tomasza Michałowskiego i Benedykta Trzebińskiego).

⁵⁷ W tym kontekście warto może nadmienić, że z kolei biskup J. Olechowski udzielił w katedrze na Wawelu święceń kapłańskich po raz pierwszy we wrześniu 1786 roku: „Sabbatho Quatuor Temporum s. Mathaei Apostoli” (AKMK, LOrd 10, k. 179v, gdzie wyraźnie to podkreślono: „quae ordinatio hic in supra dicta cathedra illius prima est”).

⁵⁸ Na temat biografii biskupa W. J. Radoszewskiego zob. m.in.: J. Wiśniewski, *Dekanat sandomierski*, Radom 1915, s. 59–60; J. Wiśniewski, *Katalog prałatów...*, s. 243–246; B. Kumor, *Radoszewski (Boksa-Radoszewski) Wojciech...*, s. 752–753; E. Niebelski, *Klimontów – miasto prywatne rodu Ossolińskich 1240–1990*, Klimontów 1993, s. 148 (nr 13); B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 2, s. 112 (nr 1); P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 373.

⁵⁹ AKMK, b. sygn.: Acta postcurialia dioecesis Cracoviensis [...] ex annis 1784, 1785 et 1786 conscripta, s. 283 (25 IV 1786), 298 (21 V 1786), 372 (14/19 XII 1786); tamże, b. sygn., Acta postcurialia dioecesis Cracoviensis [...] ex annis 1787, 1788, 1789 et 1790 conscripta, s. 129–130 (13 XI 1787).

zeli miało to miejsce w odniesieniu do biskupstwa, którym zarządzał wpierw jako koadiutor, a następnie jako administrator (o czym niżej)⁶⁰

Do omówienia pozostaje jeszcze osoba zamykającego poczet XVIII-wiecznych pasterzy Kościoła krakowskiego Feliksa Pawła Turskiego, który stolicę św. Stanisława objął pośród cokolwiek nietypowych okoliczności. Jak wcześniej nadmieniono, od roku 1775 sprawami interesującej nas diecezji zawiadywał Michał Jerzy Poniatowski, biskup płocki, przydany wówczas za koadiutora z prawem następstwa przy odsuniętym od rządów z powodu choroby ordynariuszu *loci* Kajetanie Ignacym Sołtyku. Następcą swego koadiuta młodszy brat króla Stanisława Augusta nigdy jednak nie został, jako że w roku 1785 jego udziałem stał się awans na stolicę prymasowską w Gnieźnie. Mimo jednak objęcia tej najwyższej w Kościele polskim godności, póki co nie był on zmuszony do przekazania w inne ręce władzy w biskupstwie krakowskim, jeszcze bowiem w roku 1782 (27 VII) otrzymał ze strony papieża Piusa VI nominację na administratora apostolskiego tej diecezji. Stanu rzeczy w owej materii nie zmieniła początkowo nawet śmierć nieszczęsnego Kajetana Ignacego Sołtyka, który zmarł 30 lipca 1788 roku w swej rezydencji w Kielcach⁶¹ Zebrani w dniu 7 sierpnia tr. na nadzwyczaj-

⁶⁰ W przypadku diecezji płockiej byli to biskupi: Jan Dembowski (1773/1782), Cyprian Kazimierz Wolicki (1774), Franciszek Kandyd Ossoliński (1775), Fabian Franciszek Płaskowski (1776), Adam Naruszewicz (1776), Maciej Grzegorz Garnysz (1776/1782), Andrzej Ignacy Bajer (1780) i Franciszek Remigiusz Zambrzycki (1782), a także opaci: Hieronim Kosmowski, Wacław Kulpiński, Jan Ździarski i Józef Sosnkowski. Co się tyczy natomiast archidiecezji gnieźnieńskiej, to stosowne uprawnienia otrzymali od M. J. Poniatowskiego następujący biskupi i opaci (nie licząc miejscowych sufraganów): Emilian Kosiński (1785), Ignacy Koziorowski *vel* Koziorowski (1785), Jan Dembowski (1786), Benedykt Lubstowski (1786), Kasper Kazimierz Cieciszowski (1786), Antoni Narzymiski (1786), Benedykt Niegolewski (1786/1790), Józef Sosnkowski (1786), Wacław Kulpiński (1786), Michał Kosmowski (1786/1791), Józef Raczyński (1786), Melchior Jan Kochnowski (1787), Eustachy Suchecki (1788), Stefan Giedroyć (1788), Antonin Andrzej Malinowski (1788/1790), Feliks Paweł Turski (1788/1791), Wojciech Józef Radoszewski (1788) i Antoni Raczyński (1792). W gronie tym znajdujemy zatem także hierarchów związanych z Kościołem krakowskim.

⁶¹ Ogólnie do biografii biskupa K. I. Sołtyka zob. m.in.: F. R z e p n i c k i, *Vitae praesulum Poloniae...*, t. 1, s. 382–384 (nr LXVII); L. Ł ę t o w s k i, *Katalog biskupów...*, t. 2 cz. 1, s. 242–257; J. K o r y t k o w s k i, *Prataci i kanonicy...*, t. 3, Gniezno 1883, s. 558–574; K. R u d n i c k i, *Biskup Kajetan Sołtyk...*, całość; K. E s t r e i c h e r, *Bibliografia polska*, t. 30, s. 260; J. W i e t e s k a, *Katalog praatów i kanoników...*, s. 100–101; Z. S z o s t k i e w i c z, *Katalog biskupów obrzqdku łacińskiego...*, s. 557; K. D o ł a, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencyjalnych...*, s. 271 (nr 36), 273 (nr 64); B. S. K u m o r, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 1, s. 532–533; K. R. P r o k o p, *Poczet biskupów krakowskich*, s. 200–205; J. K r a c i k, *Przeciw reformacji*, s. 289–296; P. N i t e c k i, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 410–411; B. P r z y b y s z e w s k i, *Zarys dziejów diecezji...*, s. 143–144; M. C z e p p e, *Sołtyk Kajetan Ignacy herbu własnego (1715–1788), biskup krakowski, zesłaniec*, [w:] PSB, t. 40, Warszawa–Kraków 2000–2001, s. 386–404; R. S k o w r o n, *Wawel. Kronika dziejów*, t. 1, s. 232, 243; *Kielce XVII–XVIII wiek. Słownik biograficzny*, s. 147–148; K. R. P r o k o p, «*Adnotatio vitae et obitus*» bi-

czajnej sesji kapitulnej krakowscy kanonicy katedralni, zwoływanej w takich okolicznościach dla dokonania wyboru wikariusza kapitulnego, mającego zawiadywać sprawami biskupstwa *sede vacante*, od obierania rzeczowego wikariusza odstąpili. W stosownym akcie, wówczas spisany, zostało mianowicie stwierdzone m.in.:

Celsissimus Princeps Michael Georgius Poniatowski, archiepiscopus Gnesnensis [...], administrator cum plena iurisdictione Cracoviensis, per decretum Sanctissimi Domini Nostri, Domini Pii Papae VI foeliciter regnantis, sub die 11 mensis Novembris anno 1784 emanatum, concessam sibi habeat administrationem Ecclesiae Cracoviensis in spiritualibus et temporalibus ad tempus indefinitum per illam adiectam clausulam – donec ab eadem Sanctitate Sua aliter provisum fuerit⁶² [Propterea canonici capituli cathedralis Cracoviensis] in hoc casu extraordinario ab electione administratoris capitularis suspendendum decreverunt, sed Suae Reverendissimae Celsitudini Primatiali potestatem administrandi dioecesim Cracoviensem ad praesens quoque post fata Celsissimi Principis Caietani Sołtyk, episcopi Cracoviensis, competere et suffragari declarantes, eundem Celsissimum Principem Primatem, etiam nunc administratorem apostolicum Ecclesiae et dioecesis Cracoviensis cum ea iurisdictione, quam hucusque exercuit, esse agnoverunt, agnoscunt et agnitori sunt, donec aliter a Sancta Sede Apostolica provisum fuerit, proindeque Suam Reverendissimam Celsitudinem ad continuandum hocce munus invitant⁶³

Jak zatem dowiadujemy się z powyższego świadectwa, Michał Jerzy Poniatowski potwierdzony został przez papieża Piusa VI w funkcji administratora diecezji krakowskiej „cum plena iurisdictione” także po translacji na stolicę prymasowską w Gnieźnie (prowizja papieska nosi datę 9 października 1784 roku, a wspomniane wyżej potwierdzenie – 11 listopada tr.), przy czym rządy w tym charakterze sprawować miał tu „donec aliter a Sancta Sede Apostolica provisum fuerit” Ta tymczasowa decyzja o charakterze nadzwyczajnym pozostawała w związku z podjętymi w Kurii Rzymskiej przez polski dwór królewski staraniami o umożliwienie M. J. Poniatowskiemu objęcia stolicy św. Stanisława przy zachowaniu stolicy św. Wojciecha. Z poprzednich stuleci znane wszak były dwa tego rodzaju przypadki, równocześnie bowiem arcybiskupem gnieźnieńskim i biskupem krakowskim był zarówno Fryderyk Jagiellończyk (również brat królewski), jak i Piotr Gamrat,

skupów Piotra Tylickiego (1616), Andrzeja Trzebickiego (1679) i Kajetana Ignacego Sołtyka (1788) z krakowskich ksiąg «Acta Episcopalia», „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 53 (2003), s. 64–65, 72–74; tenże, Biskupi kijowscy obrządku łacińskiego XIV–XVIII w. Szkice biograficzne, Biały Dunajec–Ostróg 2003, s. 120–130.

⁶² AKMK, b. sygn.: Acta postcurialia dioecesis Cracoviensis [...] ex annis 1787, 1788, 1789 et 1790 conscripta, s. 230.

⁶³ Tamże, s. 231. Także: AKMK, AEp 117: Acta actorum Curiae Episcopalis Cracoviensis annorum 1788 [et] 1789, s. 429–430; AKapMK, PA 19a: Prothocollon actorum capituli ecclesiae cathedralis Cracoviensis inceptum anno Domini 1787, die 26 Maii [1787–1793], s. 64–66, 68–70.

gdy z kolei Andrzej Róza Boryszewski – równocześnie arcybiskupem lwowskim i biskupem przemyskim. We wszystkich tych przypadkach mamy wszakże do czynienia z czasami przed soborem trydenckim, który zakazał tego rodzaju kumulacji biskupstw przynoszącej zazwyczaj szkodę Kościołowi. Ponieważ jednak w rzadkich okolicznościach *Stolica Apostolska* zezwalała na odstępstwo od owej zasady, w otoczeniu króla Stanisława Augusta żywiono widzieć nadzieję, że i w tym przypadku uda się to przeprowadzić. W Rzymie zwlekano jednak długi czas z ostateczną decyzją w rzeczowej materii, roztropnie czekając na rozwój wypadków w samej Polsce, dyplomacji papieskiej wiadome było bowiem, że w Rzeczypospolitej istnieje silna opozycja przeciwko polityce obozu królewskiego, dla którego pomyślnie rozstrzygnięcie tej sprawy stanowiłoby spektakularny sukces i bez wątpienia przyczyniło by się do jego wzmocnienia. Z upływem czasu konflikt wokół owej kwestii coraz bardziej przybierał na sile, a jego kulminacja przypadła na rok 1790. Obóz królewski nie zdołał przeforsować swego planu, lecz pod naciskiem przeciwników, którzy zapewnili sobie poparcie większości sejmowej, zmuszony był ustąpić. Samego prymasa nie było zresztą wówczas w kraju, albowiem – pod pretekstem nasilających się kłopotów zdrowotnych i konieczności odbycia dłuższej kuracji – dyplomatycznie usunął się ze sceny politycznej, udając się jeszcze we wrześniu 1789 roku w podróż zagraniczną, która potrwać miała aż do sierpnia 1791 r. W jej trakcie bawił też od lutego do kwietnia 1790 roku w Rzymie, gdzie miał być zresztą przyjęty przez papieża Piusa VI, w trakcie którego to spotkania z pewnością nie pominięto sprawy obsadzenia wakującej od roku 1788 stolicy św. Stanisława. Ostatecznie przypadła ona w rzeczonym roku 1790 dotychczasowemu ordynariuszowi łuckiemu Feliksowi Pawłowi Turskiemu (*nota bene* niegdyś młodemu współkonsekratorowi M. J. Poniatowskiego), któremu król Stanisław August zdecydował się udzielić nominacji dopiero wówczas (nastąpiło to 2 czerwca tr.), kiedy stało się jasne, że batalia o pozostawienie diecezji krakowskiej przy aktualnym prymasie jest definitywnie przegrana. Po przeprowadzonym w nuncjaturze w Warszawie procesie informacyjnym oraz przekazaniu jego akt do Rzymu, papież Pius VI zatwierdził królewskiego nominata i udzielił mu 29 listopada 1790 roku stosownej prekonizacji⁶⁴

Tak oto po przeszło trzyletnim wakacie Kościół krakowski doczekał się nowego pasterza, który liczył sobie wówczas 62 lata i do grona episkopatu

⁶⁴ Zob. ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 192, k. 102r–127v; AKMK, b. sygn.: Acta postcurialia dioecesis Cracoviensis [...] ex annis 1787, 1788, 1789 et 1790 conscripta, s. 515 („Ingrossatio Cracoviensis confectionis processus. Varsaviae, 5 Septembris 1790”), 516 („Ingrossatio Luceoriensis confectionis processus. Varsaviae, 5 Septembris 1790” [w obu przypadkach są to dokumenty datowane: Rzym, 24 VII 1790]); AKapMK, PA 19a, s. 148, 169, 182, 205–206.

należał już od ćwierć wieku. Jeszcze mianowicie u progu roku 1765 przypadły mu rządy pasterskie w diecezji chełmskiej, z której po sześciu latach przeszedł na wspomniane wyżej biskupstwo łuckie (1771). Właśnie też jako ordynariusz chełmski Feliks Paweł Turski otrzymał sakrę, akt zaś uroczystego jej nadania miał miejsce w niedzielę 16 czerwca 1765 roku w kościele parafialnym pw. Przenajświętszej Trójcy w Torczyni w diecezji łuckiej (w miejscowości tej, położonej w dekanacie włodzimierskim, znajdowała się jedna z ulubionych rezydencji pasterzy rzeczonego biskupstwa). Obowiązków głównego konsekrateura podjął się też w tym przypadku ordynariusz *loci* Antoni Erazm Wołłowicz, biskup Łucka, natomiast współkonsekrami byli dwaj sufragani: kijowski – Józef Olędzki (Olendzki), tytulariusz Cambysopolis, i kamieniecki – Adam Orański, tytulariusz Belle *vel* Belline⁶⁵ Była to zatem ostatnia w XVIII stuleciu sakra późniejszego pasterza Kościoła krakowskiego, jako że następcą zmarłego 31 marca 1800 roku F. P. Turskiego⁶⁶ (z kolei jego sufragan Józef Olechowski zmarł 18 stycznia 1806)⁶⁷, otwierający poczet XIX-wiecznych biskupów Krakowa Andrzej Gawroński, konsekrowany został dopiero w roku 1804 (kolejny – Jan Paweł Woronicz – w roku 1816).

* * *

⁶⁵ ASV, Archivio Concistoriale, Processus Cousistoriales, vol. 160, k. 360r; vol. 192, k. 110r (gdzie w zeznaniu jednego ze świadków znajdujemy niezgodną z prawdą informację, jakoby sakra F. P. Turskiego odbyła się w Warszawie); „Wiadomości Warszawskie” 1765 nr 52 (z 29 VI 1765), s. [2]–[3].

⁶⁶ Na temat biografii biskupa F. P. Turskiego zob. m.in.: L. Łętowski, *Katalog biskupów...*, t. 2 cz. 1, s. 257–258; J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy...*, t. 4, Gniezno 1883, s. 152–156; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego...*, s. 575; K. Dola, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych...*, s. 258 (nr 41), 273 (nr 65), 280 (nr 42); L. Królik, *Kapituła kolegiacka w Warszawie...*, s. 201 (nr 237); B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 1, s. 533–534; K. R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, s. 205–208; J. Kracik, *Przeciw reformacji*, s. 300–303; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 455; B. Przybyszewski, *Zarys dziejów diecezji...*, s. 145–146; R. Skowron, *Wawel. Kronika dziejów...*, t. 1, s. 243, 251; K. R. Prokop, *Sylwetki biskupów łuckich...*, s. 160–164.

⁶⁷ Z kolei na temat biografii biskupa J. Olechowskiego zob. m.in.: L. Łętowski, *Katalog biskupów...*, t. 3, s. 394–397; K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 23, Kraków 1910, s. 319–321; M. Pęcowski, *Józef Olechowski...*, całość; J. Wiśniewski, *Dekanat sandomierski*, s. 109; tenże, *Katalog pralatów...*, s. 218–219; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego...*, s. 524–525; A. Brożek, *Olechowski (pierwotne nazwisko Oleszko, Olesek) Józef herbu Ratuld (1735–1806), archidiakon i sufragan krakowski*, [w:] PSB, t. 23, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 738–740; B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 1, s. 554–555; t. 2, s. 104–105 (nr 31); P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, kol. 319; *Kielce XVII–XVIII wiek. Słownik biograficzny*, s. 111. Nadto: J. Szczepaniak, *Katalog alumnów Seminarium Zamkowego w Krakowie (1677–1801) (Bibliotheca Collectanea Historica*, t. 2), Kraków 2003–2004, s. 269; tenże, *Katalog alumnów Seminarium Stradomskiego (1732–1800) (Bibliotheca Collectanea Historica*, t. 3), Kraków 2003, s. 125.

Tab. 1. Sakry XVIII-wiecznych ordynariuszy krakowskich

Imię, nazwisko	Lata pasterzowania	Data sakry	Miejsce sakry	Główny konsekратор	Współkonsekratorzy
Stanisław Kazimierz DĄMBSKI	1700	[?] 1674	Warszawa, kolegiata św. Jana Chrzyciciela	Andrzej Olszowski, biskup ordynariusz chełmiński	Wespazjan Lanckoroński, biskup ordynariusz kamieniecki; Tomasz Ujejski, biskup ordynariusz kijowski
Jerzy Albrecht DENHOFF	1701–1702	[?] 1686	Sambor [?]	Andrzej Chryzostom Załuski, biskup ordynariusz kijowski	?
Kazimierz ŁUBIŃSKI	1710–1719	6 III 1701	Częstochowa, bazylika Podwyższenia Krzyża Świętego na Jasnej Górze (paulinów)	Jerzy Albrecht Denhoff, biskup ordynariusz przemyski	Chryzostom Benedykt Gniński, biskup ordynariusz kamieniecki; Stefan Antoni Mdzewski, biskup tytularny Calamy, sufragan gnieźnieński
Konstanty Felicjan SZANIAWSKI	1720–1732	20 II 1707	Lwów, archikatedra Wniebowzięcia NMP	Stanisław Szembek, arcybiskup metropolita gnieźnieński	Józef Jan Szumlański, greckokatolicki eparcha lwowski; Deodat (Bogdan) Nersowicz, ormiańskokatolicki koadiutor lwowski; Jan Skarbek, biskup tytularny Marocco, sufragan lwowski
Jan Aleksander LIPSKI	1732–1746	25 V 1732	Warszawa, kolegiata św. Jana Chrzyciciela	Teodor Andrzej Potocki, arcybiskup metropolita gnieźnieński	Andrzej Stanisław Załuski, biskup ordynariusz płocki; Adam Augustyn Wessel, biskup ordynariusz inflancki; Adam Franciszek Rostkowski, biskup tytularny Philadelphii, sufragan łucki; Maciej Aleksander Sołtyk, biskup tytularny Mactaris, sufragan chełmiński
Andrzej Stanisław ZAŁUSKI	1746–1758	13 II 1724	Częstochowa, bazylika Podwyższenia Krzyża Świętego na Jasnej Górze (paulinów)	Konstanty Felicjan Szaniawski, biskup ordynariusz krakowski	Franciszk Józef Kraszkowski, biskup tytularny Dardanus, sufragan gnieźnieński; Jan Feliks Szaniawski, biskup tytularny Capsus, sufragan lwowski

Kajetan Ignacy SOŁTYK	1759–1788	9 XI 1749	Toruń, kościół parafialny św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty	Wojciech Stanisław Leski, biskup ordynariusz chełmiński	Franciszek Kanigowski, biskup tytularny Torone, sufragan włocławski; Jan Krasieński, biskup tytularny Lorymy, sufragan chełmiński; Maciej Aleksander Sołtyk, biskup tytularny Mactaris, sufragan chełmiński
Michał Jerzy PONIATOWSKI	1775–1782 koadiutor 1782–1790 administrator	3 X 1773	Warszawa, kolegiata św. Jana Chrzciciela	Giuseppe Garampi, arcybiskup tytularny Berythus, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej Obojga Narodów	Feliks Paweł Turski, biskup ordynariusz łucki; Antoni Onufry Okęcki, biskup ordynariusz chełmiński
Feliks Paweł TURSKI	1790–1800	16 VI 1765	Torczyń, kościół parafialny Przenajświętszej Trójcy	Antoni Erazm Wołowicz, biskup ordynariusz łucki	Józef Olędzki (Olendzki), biskup tytularny Camby-sopolis, sufragan kijowski; Adam Orański, biskup tytularny Belle, sufragan kamieniecki

Tab. 2. Sakry XVIII-wiecznych sufraganów krakowskich

Imię, nazwisko	Lata sprawowania funkcji	Data sakry	Miejsce sakry	Główny konsekратор	Współkonsekраторzy
Kazimierz ŁUBIEŃSKI	1701–1705			zob. tab. 1	
Michał SZEMBEK	1706–1726	30 XI 1706	Kraków, katedra św. Wacława i Stanisława na Wawelu	Kazimierz Łubieński, biskup ordynariusz chełmiński	Stanisław Franciszek Biegański, biskup ordynariusz bakowski; Jan Skarbek, biskup tytularny Marocco, sufragan lwowski
Michał Ignacy KUNICKI	1726–1751	23 III 1727	Warszawa, kościół Przemienienia Pańskiego (kapucynów)	Teodor Andrzej Potocki, arcybiskup metropolita gnieźnieński	Jan Joachim Tarło, biskup ordynariusz poznański; Andrzej Stanisław Załuski, biskup ordynariusz płocki
Franciszek POTKAŃSKI (PODKAŃSKI)	1753–1786	29 lub 30 IX 1753	Kraków, kościół św. Franciszka Salezego (wizytek)	Andrzej Stanisław Załuski, biskup ordynariusz krakowski	Stanisław Rajmund Jezierski, biskup ordynariusz bakowski; Antoni Kazimierz Ostrowski, biskup ordynariusz inflancki

Jan Kanty LENCZOWSKI	1767–1790 (Lublin)	18 X 1767	Warszawa, kościół (kaplica) Świętego Krzyża (jezuitów)	Feliks Paweł Turski, biskup ordynariusz chełmski	Jerzy Mikołaj Hylzen (Hülßen), były biskup ordynariusz smoleński; Krzysztof Hilary Szembek, biskup tytularny Uranopolis (Verinopolis), koadiutor chełmiński
Józef OLECHOWSKI	1786–1806	16 VII 1786	Pułtusk, kolegiata Zwiastowania NMP i św. Mateusza	Krzysztof Hilary Szembek, biskup ordynariusz płocki	Jan Dembowski, biskup tytularny Lambaesis, sufragan włocławski; Wojciech Józef Gadomski, biskup tytularny Bendy, sufragan płocki; Jan Kanty Lenczowski, biskup tytularny Abdery, sufragan lubelski (krakowski)
Wojciech Józef RADOSZEWSKI	1787–1796 (Sandomierz)	26 VIII 1787	Sandomierz, kolegiata Narodzenia NMP	Józef Olechowski, biskup tytularny Uranopolis (Verinopolis), sufragan krakowski	Melchior Jan Kochnowski, biskup tytularny Dionysias, sufragan chełmski; Jan Kanty Lenczowski, biskup tytularny Abdery, sufragan lubelski (krakowski)

Dokonane tu zestawienie informacji na temat sakr XVIII-wiecznych pasterzy Kościoła krakowskiego może wydać się komuś zadaniem zgoła banalnym. Należałoby przecież oczekiwać, że autorzy wcześniej piszący o rządcach tej diecezji zwrócili należytą uwagę na tak istotny element biografii każdego członka episkopatu, jak czas, miejsce i okoliczności jego konsekracji. Rzeczywistość przedstawia się jednak odmiennie, by zaś nie pozostać gołosłownym nadmiemy, że w odniesieniu do uwzględnionych tu szesnastu hierarchów L. Łętowski wspomina w *Katalogu biskupów, prałatów i kanoników krakowskich* o ich święceniach biskupich jedynie w przypadku dwóch⁶⁸, Bolesław S. Kumor w *Dziejach diecezji krakowskiej* w przypadku siedmiu⁶⁹, w monumentalnej edycji *Hierarchia catholica* odnotowano trzy spośród owych konsekracji⁷⁰, natomiast K. Dola w *Katalogu*

⁶⁸ L. Łętowski, *Katalog biskupów...*, t. 2 cz. 1, s. 227–228 (K. Łubieński), 244 (K. I. Sołtyk).

⁶⁹ B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 1, s. 527 (J. A. Denhoff), 528 (K. Łubieński), 530 (J. A. Lipski), 534 (F. P. Turski), 554 (F. Potkański), 555 (J. Olechowski); t. 2, s. 104 (F. Potkański), 105 (J. Olechowski), 112 (W. J. Radoszewski).

⁷⁰ HC, t. 5, s. 218 (K. Łubieński); t. 6, s. 61 (J. K. Lenczowski), 330 (F. Potkański).

arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych wskazuje tylko na jedną z nich⁷¹ Skoro jednak możliwe było – mimo powyższej okoliczności – zebrać niemal kompletne dane o wszystkich interesujących nas tu sakrach (braki występują jedynie w odniesieniu do S. K. Dąbskiego oraz J. A. Denhoffa), możemy zatem przystąpić do przyporządkowania owego grona biskupów do konkretnych linii sukcesji święceń biskupich.

O teoretycznych kwestiach, związanych z rekonstruowaniem owych linii, mowa była już we wspomnianym na początku artykule z poprzedniego tomu „*Analecta Cracoviensia*”, stąd obecnie nie zamierzamy ponownie ich omawiać. Przed przystąpieniem do zamierzonej specyfikacji poczynić jednak należy jeszcze jedno zastrzeżenie. Otóż w przypadku osoby Stanisława Kazimierza Dąbskiego, od którego zaczęto obecną analizę, zasadną rzeczą wydaje się odłożenie omówienia linii sukcesji, którą hierarcha ów reprezentuje, do zamierzonego – jako kolejny – artykułu o sakrach XVII-wiecznych pasterzy Kościoła krakowskiego. Nie chodzi tu nawet o fakt, że życie tego hierarchy dobiegło kresu u schyłku roku 1700, a więc *de facto* jeszcze w XVII stuleciu, lecz bardziej o wzgląd na to, że nieco szczegółowszego omówienia wymaga w świetle dotychczasowej literatury kwestia dopełnionej 21 września 1655 roku w kościele śś. Piotra i Pawła w Krakowie konsekracji Andrzeja Trzebickiego (chodzi o jednoznaczna odpowiedź na pytanie, kto był w jego przypadku szafarzem sakry), który później udzielił święceń biskupich Andrzejowi Olszowskiemu – głównemu konsekраторowi S. K. Dąbskiego. Że zaś A. Trzebicki był w latach 1658–1679 ordynariuszem krakowskim, więc jest poniekąd oczywiste, że właściwym miejscem na tego rodzaju obszerniejsze dywagacje odnośnie do tegoż hierarchy będzie opracowanie poświęcone konsekracjom jego XVII-wiecznych poprzedników i następców na stolicy św. Stanisława, podczas gdy w ramach obecnego artykułu byłaby to tylko zbędna dygresja.

Pozostaje zatem grono piętnastu hierarchów, którzy reprezentują co najmniej dwie linie (rodziny) sukcesji święceń biskupich członków katolickiego episkopatu. Określenie „co najmniej” jest tu jak najbardziej uzasadnione, jako że stosunkowo słabe jak dotychczas rozeznanie problematyki sakr biskupów polskich z minionych stuleci sprawia, że wciąż wiele jest „białych plam” w owej materii i w niejednym przypadku mamy do czynienia z „urwanymi” wywodami sukcesji, w odniesieniu do których uprawnione wydaje się przypuszczenie, że dzięki dalszym kwerendum źródłowym możliwe będzie ich „przyłączenie” do innych, znanych już linii. Tak właśnie

⁷¹ K. D o l a, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych...*, s. 280 (nr 38) J. A. Lipski).

rzecz przedstawia się, gdy chodzi o dość liczne grono XVIII-wiecznych hierarchów katolickich z terenu Rzeczypospolitej Obojga Narodów, w wywodzie sukcesji których dochodzimy do osoby biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego, skądinąd wybitnego męża stanu, zarazem znanego kaznodziei i pisarza z ostatnich dekad XVII oraz początku XVIII wieku. Jak dotąd nie zostało ustalone, kto jemu udzielił sakry i – w konsekwencji – jaką linię reprezentuje, tymczasem on właśnie był konsekratorem Jerzego Albrechta Denhoffa, ów ostatni konsekrował Kazimierza Łubieńskiego, a ten z kolei Michała Szembeka. Na tym zresztą nie wyczerpuje się liczba hierarchów uwzględnionych w obecnym opracowaniu, którzy tę właśnie linię reprezentują, albowiem ich grono powiększyć należy również o Kajetana Ignacego Sołtyka, Józefa Olechowskiego i Wojciecha Józefa Radoszewskiego, co też ukazano na poniższym schemacie (data w nawiasie odnosi się do roku przyjęcia sakry):

(1683) Andrzej Chryzostom Załuski → (1686) Jerzy Albrecht Denhoff → (1701) Kazimierz Łubieński → (1706) Michał Szembek → (1719) Stanisław Józef Hozjusz → (1733) Adam Stanisław Grabowski → (1747) Wojciech Stanisław Leski → (1749) Kajetan Ignacy Sołtyk → (1759) Józef Andrzej Załuski → (1767) Krzysztof Hilary Szembek → (1786) Józef Olechowski → (1787) Wojciech Józef Radoszewski

Jak zapewne dostrzegł uważny czytelnik, w wywodzie tym pojawia się także osoba biskupa Stanisława Józefa Hozjusza, o którym mowa była na wstępie, że w latach 1719–1720, będąc sufraganiem przemyskim, administrował diecezją krakowską jako wikariusz kapitulny przez okres wakatu. Jego sakra odbyła się 23 kwietnia 1719 roku w kościele Mariackim w Krakowie, przy czym początkowo obowiązków głównego konsekratora zobowiązał się podjąć ordynariusz *loci* Kazimierz Łubieński, lecz na przeszkodzie stanęła jego choroba (jako się miało okazać – śmiertelna, zgon zaś nastąpił w niespełna trzy tygodnie po opisywanej uroczystości, 11 maja tr.). Ostatecznie sakry S. J. Hozjuszowi (oraz nominatowi kijowskiemu Janowi Joachimowi Tarle, który święcenia biskupie przyjął równocześnie z rzeczonym sufraganiem przemyskim) udzielił sufragan krakowski – Michał Szembek wspólnie z dwoma innymi sufraganami: lwowskim – Janem Feliksem Szaniawskim i poznańskim – Piotrem Tarłą, będącym już wówczas nominatem królewskim na biskupstwo inflanckie⁷² Dla kompletności należy też

⁷² AKMK, LOrd 6, s. 545; AAPzn, ASO 7, k. 3r; ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 109, k. 74r–v, 75v. Także: K. R. Prokop, *Sakry ordynariuszy i sufragarów poznańskich w XVIII stuleciu*, „Ecclesia” 2:2006, s. 128–132; tenże, *Sakry pasterzy Kościoła przemyskiego w XVIII stuleciu*, „Premisla Christiana” 12:2006–2007 [w druku].

wspomnieć w tym miejscu, że tę samą linię sukcesji reprezentuje także drugi spośród wspomnianych na wstępie duchownych rządzących diecezją krakowską w omawianym okresie w charakterze wikariuszy kapitulnych, którego czoło zwińczyła później biskupia infuła, mianowicie Michał Wodzicki. Ów w gronie episkopatu znalazł się zresztą w dość podeszłym wieku, dopiero bowiem w 73. roku życia, stąd też tak zaszczytną godnością cieszył się stosunkowo krótko (zmarł w cztery lata później). W roku 1760 został on ordynariuszem przemyskim, jego zaś sakra odbyła się 12 kwietnia 1761 roku w kościele sakramentek w Warszawie, przy czym głównym konsekratorem był uwidoczniiony na powyższym schemacie biskup kijowski Józef Andrzej Załuski, natomiast współkonsekratorami dwaj sufragani: poznański – Józef Tadeusz Kierski (potem również ordynariusz przemyski) i płocki – Marcin Załuski (młodszy z dwóch hierarchów tego imienia i nazwiska)⁷³

Wracając do zasadniczego wątku, kilku kolejnych spośród pasterzy Kościoła krakowskiego w XVIII wieku reprezentuje linię określaną zwyczajowo linią Uchańskiego. Zanim wskażemy na ich imiona, należy raz jeszcze zdecydowanie podkreślić, że łączenie wyvodu tej linii z osobą zmarłego w roku 1581 prymasa Jakuba Uchańskiego ma charakter – czego niektórzy autorzy zdają się nie dostrzegać – wyłącznie hipotetyczny. Przekonanie, że konsekrowany przez tegoż hierarchę Stanisław Karnkowski (także następnie prymas) udzielił w roku 1601 święceń biskupich Wawrzyńcowi Gembickiemu, opiera się tylko na domyśle XIX-wiecznego historyka J. Korytkowskiego i może okazać się – przy dalszych poszukiwaniach w materiale źródłowym – nieprawdziwe⁷⁴. Bezpieczniej byłoby zatem pisać o linii Gembickiego, którą to spośród uwzględnionych w obecnym opracowaniu hierarchów reprezentują z pewnością Konstanty Felicjan Szaniawski, Andrzej Stanisław Załuski i Franciszek Potkański (Podkański), a wedle wszelkiego prawdopodobieństwa także Feliks Paweł Turski i – w konsekwencji – konsekrowany przez niego Jan Kanty Lenczowski, co ukazano obok na kolejnym schemacie.

⁷³ „Wiadomości Warszawskie” 1761 nr 16 (z 15 IV 1761) – Suplement, s. [4]. Nadto: L. Łętowski, *Katalog biskupów...*, t. 4, s. 234–235; F. Pawłowski, *Series et gesta episcoporum...*, s. 595–602 (nr XLVIII); W. Sarna, *Biskupi przemyscy obrządku łacińskiego...*, cz. 2, s. 462–465; J. Wiśniewski, *Katalog prałatów...*, s. 312–313; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego...*, s. 585–586; K. Dola, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych...*, s. 291 (nr 50); B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej...*, t. 1, s. 569–570.

⁷⁴ Por. A. Mańkowski, *Wawrzyniec Gembicki, biskup chełmiński (1600–1610)*, „Miesięcznik Diecezji Chełmińskiej” 74:1931 nr 1, s. 21 („Który biskup dokonał święceń [biskupich Wawrzyńca Gembickiego], nie wiadomo. Korytkowski utrzymuje co prawda, że sakry udzielił arcybiskup Karnkowski, ale niczym nie popiera swego twierdzenia”).

Ów cień wątpliwości wynika z faktu, że aktualnie nie są nam znane świadectwa, które by wprost informowały o konsekratorze uwidocznionego w tymże wywodzie Mikołaja Jana Zienkowicza (wpierw sufragana żmudzkiego, a następnie ordynariusza wileńskiego). Jak jednak wykazano przy innej okazji, dzięki pośrednim przekazom możemy mieć niemal pewność, że pełni kapłaństwa hierarcha ów dostąpił przez posługę Konstantego Kazimierza Brzostowskiego (ewentualnie Aleksandra Horaina, który jednak konsekrowany był przez K. K. Brzostowskiego, więc w aspekcie przynależności do konkretnej linii sukcesji nie ma różnicy), ów zaś sakrę otrzymał z rąk ordynariusza krakowskiego z lat 1681–1699 Jana Małachowskiego⁷⁵



Pozostało wreszcie do przyporządkowania dwóch jeszcze hierarchów, mianowicie biskupi Michał Ignacy Kunicki i Jan Aleksander Lipski (kardynał), którzy konsekrowani zostali przez prymasa Teodora Andrzeja Potockiego. Reprezentują oni dotychczas jeszcze tu niewspominaną i w wiekach XIX oraz XX nieposiadającą już przedstawicieli w gronie polskiego episkopatu linię hiszpańską, wywodzoną od zmarłego w roku 1545 kardynała

⁷⁵ K. R. Prokop, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła wileńskiego...*, s. 237–238, 243–246.

Juana Tavera Pardo. W gronie rodzimej hierarchii została ona zaszczerpiona przez pełniącego misję dyplomatyczną w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1696–1700 nuncjusza Giovanniego A. Davię, z którego rąk święcenia biskupie przyjął w roku 1699 właśnie T. A. Potocki. Oto stosowny wywód:

(1514) Juan Tavera Pardo → (1542) Antoine Perrenot de Granvelle → (1562) Franciscus van den Velde → (1571) Louis de Berlaymont → (1583) Maximilien Morillon → (1585) Petrus Simons → (1596) Mathias van den Hove → (1617) Jacobus Boonen → (1635) Gaspard van den Bosch → (1654) Ambroise Marius Capello → (1671) Alphonse de Berghes → (1683) Humbert Guillaume de Précipiano → (1690) Giovanni Antonio Davia → (1699) Teodor Andrzej Potocki → (1727) **Michał Ignacy Kunicki** // (1732) **Jan Aleksander Lipski**

Na koniec obecnej analizy godzi się zwrócić uwagę czytelnika, mającego być może jeszcze w pamięci treść rozważań z artykułu o sukcesji święceń biskupich pasterzy Kościoła krakowskiego z lat 1804–2005, na fakt, iż ani jeden spośród uwzględnionych tu hierarchów nie został przez nas przypisany do dominującej na gruncie krakowskim w drugiej połowie XIX wieku oraz w całym kolejnym stuleciu linii rzymskiej (Rebiby), do której należał również sługa Boży papież Jan Paweł II. Tak faktycznie rzecz się przedstawia (wyjątek stanowi osoba Michała Jerzego Poniatońskiego)⁷⁶, jakkolwiek trzeba poczynić przy tym zastrzeżenie, iż nie jest wykluczone, że być może tę właśnie linię reprezentują ci wszyscy hierarchowie, których wywód prowadzi do Andrzeja Chryzostoma Załuskiego (o czym wyżej). Zarówno on sam, jaki i jego konsekратор, mógł przyjąć sakrę z rąk któregoś z nuncjuszy apostolskich w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (jak to właśnie miało miejsce w przypadku M. J. Poniatońskiego), którzy wcale często udzielali podczas swej misji dyplomatycznej święceń biskupich nowym członkom episkopatu tego kraju, w którym reprezentowali Stolicę Apostolską⁷⁷. Wypada żywić nadzieję, że dalsze poszukiwania źródłowe pozwolą tę kwestię wyjaśnić.

⁷⁶ Wywód sukcesji apostolskiej M. J. Poniatońskiego ukazany został w: K. R. P r o k o p, *Sakry metropolitów gnieźnieńskich...*, s. 117.

⁷⁷ Już po złożeniu obecnego artykułu do druku udało się ustalić, że właśnie jeden spośród nuncjuszy apostolskich w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, mianowicie Claudio Rangoni, a nie – jak chciał J. Korytkowski – prymas Stanisław Karnkowski, był głównym konsekratorem wyżej wspomnianego Wawrzyńca Gembickiego, w czego konsekwencji funkcjonujące dotychczas w literaturze miano linii Uchańskiego definitywnie traci rację bytu. Za uprzejme przekazanie informacji o dotyczącym tej sakry świadectwie źródłowym piszący te słowa dziękuje Ks. Prof. Anastazemu Nadolnemu z Pelplina.

SUCCESSIONE DELLE ORDINAZIONI EPISCOPALI
DEI PASTORI DELLA CHIESA DI CRACOVIA
(1700–1800)

Riassunto

Il materiale presentato in queste pagine costituisce una continuazione del lavoro pubblicato nel precedente tomo „*Analecta Cracoviensia*”, essendo una successiva parte di un programmato ciclo di articoli sulla successione delle ordinazioni episcopali dei pastori della Chiesa di Cracovia lungo i secoli. La presente analisi abbraccia gli ordinari di Cracovia del secolo XVIII, cioè: Stanislao Casimiro Dąbski (1700), Giorgio Alberto Denhoff (1701–1702), Casimiro Łubieński (1710–1719), Costantino Feliciano Szaniawski (1720–1732), Giovanni Alessandro Lipski (1732–1746), Andrea Stanislao Załuski (1746–1758), Gaetano Ignazio Sołtyk (1759–1788) e Felice Paolo Turski (1790–1800), nonché i loro vescovi suffraganei: Michele Szembek (1706–1726), Michele Ignazio Kunicki (1726–1751), Francesco Potkański (1753–1786), Giovanni Lenczowski (1767–1790/1807), Giuseppe Olechowski (1786–1806) e Adalberto Giuseppe Radoszewski (1787–1796). In questo gruppo si trovano i rappresentanti sia delle due „famiglie” della successione di ordinazioni episcopali già presentate, cioè quella romana (linea di Rebiba) e polacca (linea di Uchański), che di una ancora non menzionata „famiglia” spagnola (linea di Tavera Pardo). C'è anche un gruppo di alcuni gerarchi la cui successione finisce – secondo l'attuale stato di ricerca – alla persona del consacrato nel 1683 Andrea Crisostomo Załuski; perciò attualmente non si può risolvere se essi rappresentano la linea romana o quella polacca. Per quanto riguarda la linea polacca, bisogna sottolineare che tale denominazione, accettata nella letteratura d'argomento, come una linea (famiglia) di Uchański (dalla persona del consacrato nel 1552 Giacomo Uchański), non è *de facto* giusta; una certa deduzione di essa conduce soltanto al consacrato a vescovo nel 1601 Lorenzo Gembicki, ma una supposizione che quest'ultimo fosse consacrato da Stanislao Karnkowski (e questo, da parte sua, ordinato vescovo da G. Uchański), non trova conferma nelle fonti.